

Postoje žáků středních škol k lidem s uprchlickým statusem

Lukáš Zlámal

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lukáš Zlámal**

Osobní číslo: **H13099**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Postoje žáků středních škol k lidem s uprchlickým statutem**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek vztahujících se k problematice uprchlíků a postojů žáků středních škol k dané problematice.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LEONTIYEVA, Yana a Martin VÁVRA. Postoje k imigrantům. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2009. ISBN 978-80-7330-173-6.

GÁLIK, Stanislav. Psychologie přesvědčování. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4247-2.

PREISSOVÁ, Andrea a Irena ŠVACHOVÁ. Protipředsudkové vzdělávání v kontextu multikulturalismu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3413-1.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

SARTORI, Giovanni. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-022-2.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

9. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 9. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použítou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24. 4. 2016

.....

Zlqmal

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem postojů žáků středních škol vůči lidem s uprchlickým statutem. Teoretická část je zaměřena na migraci, uprchlictví, multikulturalismus, ale také na problematiku integrace. Najdeme v ní i vymezení postojů, jejich charakteristiku a faktory, které je ovlivňují. V praktické části interpretuji výsledky svého výzkumu, který jsem provedl dotazníkovou formou na středních školách.

Klíčová slova: Migrace, kultura, multikulturalismus, uprchlík, azyl, postoj

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the topic of secondary school students' attitude towards the people classified as refugees. The theoretical part is focused on migration, the phenomenon of refugees, multiculturalism, but also the issue of integration. It includes the definitions of the attitudes, their characteristics, and factors which influence them. In the practical part, I interpret the results of my research, which I conducted using questionnaires at high schools.

Keywords: Migration, culture, multiculturalism, refugee, asylum, attitude

Poděkování:

Děkuji PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, projevenou ochotu a za cenné a přínosné rady při tvorbě bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 MIGRACE, KULTURA A MULTIKULTURALISMUS.....	11
1.1 PROBLEMATIKA MIGRACE.....	11
1.1.1 Teorie migrace.....	12
1.1.2 Typologie migrace.....	13
1.1.3 Migrant.....	15
1.1.4 Migrace pohledem České republiky.....	15
1.2 KULTURA	16
1.2.1 Národ a etnikum.....	17
1.2.2 Kulturní konflikt.....	18
1.3 MULTIKULTURALISMUS	20
1.3.1 Multikulturalismus v praxi.....	21
2 PROBLEMATIKA UPRCHLÍKŮ	24
2.1 UPRCHLÍK V HISTORICKÉM KONTEXTU	25
2.2 PROCES UDĚLENÍ AZYLU.....	26
2.2.1 Státní integrační program	28
2.3 UNHCR.....	29
3 POSTOJE.....	30
3.1 UTVÁŘENÍ A FUNKCE POSTOJŮ.....	31
3.1.1 Funkce postojů	33
3.2 POSTOJE Z VÝVOJOVÉHO HLEDISKA.....	34
3.3 ZMĚNA POSTOJŮ	35
3.4 PŘEDSUDKY A STEREOTYPY.....	36
4 SHRnutí TEORETICKÉ ČÁSTI.....	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	41
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	41
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	41
5.3 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	42
5.4 VÝZKUMNÝ METODA.....	42
5.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT.....	43
6.1 INTERPRETACE DAT	54
DOPORUČENÍ PRO PRAXI	55
ZÁVĚR	56

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	61
SEZNAM GRAFŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

V minulém roce otřásla Evropou migrační vlna, ve které se pohybovaly osoby, které byly nuceny opustit svůj domov. Jednalo se zejména o osoby ze zemí Blízkého východu a Afriky, které jsou v dnešní době střediskem válečných konfliktů, které vyústily po reformačním období tzv. Arabského jara nebo které vyvolala radikální islámská organizace Islámský stát. Tato situace se však nezrodila během minulého roku, trvá již pár let, ale Evropy se začala výrazně dotýkat až v průběhu minulého roku. Opět se tak ukázalo, že svět je relativně malé místo, ve kterém se události v jedné jeho části mohou promítnout i do širšího celku. Projevila se síla globalizace, zejména v dostupnosti a propojenosti. Utvrdili jsme se opět v tom, že na světě nejsme jenom my a naše problémy, ale i lidé, kteří potřebují pomoc a podporu. Zarážející se pak může zdát přístup některých států Evropy, které nechtějí aktivně pomáhat, neboť se obávají kultury, zejména pak náboženství, která s těmito lidmi přichází. Veřejnost České republiky je na tom obdobně, což dosvědčují i různé pravidelné průzkumy Centra pro výzkum veřejného mínění, jejichž výsledky hovoří o tom, že česká společnost má odmítavý postoj k uprchlíkům, je xenofobní a má předsudky, zejména pak k lidem, kteří v dnešní době tvoří nejpočetnější skupinu migrantů a hlavně uprchlíků. Obáváme se jiné kultury a zejména neznámého náboženství, které je většinou prezentováno ve své extremistické formě, nikoli v té reálné každodenní, natolik, že opomínáme důvody, proč k nám tito lidé vůbec přicházejí a za jakým účelem.

Cílem bakalářské práce je poskytnout věcný pohled na problematiku migrace, uprchlíky a na význam postojů. Budeme se zabývat původem migrace, jejími typy a složením. Uvedeme také, jaké problémy ve spojitosti s pohybem různých národů či etnik vznikají a jak se řešilo jejich soužití v jedné společnosti. Dále si představíme uprchlíky jakožto specifickou skupinu, která se migrace účastní, přiblížíme si ji v historickém kontextu a poté se budeme zabývat činností Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. V poslední kapitole si rozebereme postoje, jejich utváření, funkce, změnu a představíme i jedny z negativních postojů. V praktické části se pak zaměříme na výzkum postojů studentů středních škol k lidem s uprchlickým statutem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MIGRACE, KULTURA A MULTIKULTURALISMUS

Migrace je součástí lidských dějin. Lidé se vždy přesídlovali a tento proces bude trvat i nadále. Počet migrujících lidí v dnešní době údajně nepřesahuje počet migrantů v minulých dobách. Problém však nastává ve vnímání mezinárodní migrace ze strany vyspělejších společností. Vyrůstají zejména obavy z úpadku národní kultury a ztráty národní identity (Lid'ák, 2010 In Preissova Krejčí a Švachová, 2013, s. 55). V dnešní době se tedy stává velmi aktuálním tématem veřejného života, stoupá její důležitost v závislosti na stále se zvyšujícím počtu migrantů. Celá Evropská unie se potýká s dopadem migrace, a to zejména v souvislosti s integrací migrantů, neboť úspěšná integrace je zásadní pro sociální soudržnost a hospodářský rozvoj. Jedná se o problematiku, která se dostává do popředí zájmů v oblasti mezinárodních vztahů a mezinárodní politiky (Preissova Krejčí a Švachová, 2013, s. 55–56).

1.1 Problematika migrace

Migrace se v teoretické rovině neschází s jednotným vymezením. Do studia migrace zasahuje mnoho vědních oborů, a to díky její komplexitě. Existují však dva základní koncepty problematiky, a to mikro a makro úrovně teorie. První koncept se soustředí zejména na mikrosociální prostředí jedince, makro úrovně teorie se pak soustředí na ekonomické, sociální a politické okolnosti, jež vytváří prostředí, ve kterém jedinec pohyb realizuje (Drbohlav, 2007, s. 2–3).

Migrace je uváděna jako stěhování obyvatel z jednoho regionu do jiného regionu. Tento jev tak má podobu vnitrostátní či mezinárodní. Buď jde o pohyb obyvatel na území vlastní, hranicemi vymezené oblasti, nebo pohyb lidí přes hranice vlastního státu. Rozlišujeme také vlivy, kvůli kterým lidé své země opouštějí a kterými jsou naopak do jiné určité země přitahováni. Příchod migrantů je také spojen s legálností a ilegálností (Matoušek, 2003, s. 102).

V dnešní době je důležité vysvětlit dva odlišné pojmy, které jsou často zaměňovány. Pod pojmem „mobilita“ jsou skryty druhy pohybu osob s různou pravidelností, účelem, směrem či vzdáleností. Výraz „migrace“ se spíše pojí se změnou trvalého bydliště (Rolný a Lacina, in Palát, 2014, s. 7–8).

1.1.1 Teorie migrace

První popis migrace je uveden v odborné práci anglického geografa a kartografa Ernsta George Ravensteina, jež nese název Ravensteinovy zákony a obsahuje dvě díla z let 1885 a 1889. Ravenstein formuluje sedm základních zákonů migrace, mnohé z nich už v dnešní době nejsou aktuální nebo jsou velmi spekulativní (Palát, 2014, s. 15).

To nahrává kritice, kterou podrobili migrační teorie Drbohlav a Uherek (Drbohlav, 2007, s. 3). Z jejich kritické reflexe vyplývá, že většina teorií není plnohodnotná, a to v rámci kritérií, která jsou nutná pro validitu teorií. Nesplňují např. obecnou platnost, nemají funkci explanační i predikční. A jde tedy spíše o koncepty, perspektivy, přístupy.

Existuje však hned několik známých a rozebíraných teorií, které se migraci snaží z různých úhlů pohledu popsat. Nejčastěji teorie vychází z ekonomické perspektivy a za elementární podnět pro migraci se uvádí zlepšení pracovních podmínek neboli migrace za prací, ale také akumulace kapitálu. Ty se liší dle stupně analýzy a posuzují se dle země, jednotlivce, domácnosti nebo strukturálnosti trhu práce. Další teorie se snaží popsat přetrvávání mezinárodní migrace, mezi ně patří např.: Teorie sítí, Teorie transnacionálního prostoru, Institucionální teorie, Teorie kumulativní příčinnosti. Svou povahou na sebe tyto teorie navazují. Teorie sítí popisuje koncept sociálního kapitálu a koncept silných a slabých vazeb. Důsledek sociálních vazeb¹ je pak vznik tzv. migrační sítě. Někteří autoři dokonce hovoří o „záchranné síti“. Tyto sítě napomáhají příchozím migrantům k snadnější adaptaci, neboť vytváří jisté ekonomické a sociální zázemí a to minimalizuje rizika spojené s migrací (Granovetter, 1973, in Palát, 2014, s. 23). Teorie transnacionálního prostoru pak dokresluje důvody přetrvání migrace v rámci globalizace a rozvojem informačních technologií. To má za následek jak rychlejší přesun migranta do přijímací země, tak i fakt, že migrant neztrácí své vazby se svou původní zemí. Institucionální teorie se pak zabývá činnostmi státních a neziskových institucí a zmiňují také regulaci migračních toků. Teorie kumulativní příčinnosti chápe migraci jako důsledek řady změn, které se postupně stupňují a vytváří předpoklady pro další nárůst migrace. Tato teorie také zastřešuje dříve vzniklé

¹Sociální vazby jsou vytvářeny mezi již adaptovanými migranty a potenciálními migranty. Jsou popisovány jako vazby národnostní, příbuzenské, kontakty s přáteli, známými atd.

teorie sociálních sítí a institucionální teorie, které vysvětlují započetí, přetrvání a zesilování migračních aktivit (Palát, 2014, s. 18–25).

1.1.2 Typologie migrace

Typologie migrace je velmi důležitá, neboť nám rozlišuje typy a formy, které se mohou stát základem pro tvorbu nových teorií. Struktura typologie se segmentuje ve třech dimenzích. V první rovině jde o odlišnost mezinárodní a vnitřní migrace, u druhé se uvádí rozdílnost mikro a makro přístupu a třetí se zabývá vývojem migrace. Nesmí pak opomenout ani fáze migračního procesu, které nám popisují situace², jež se s migrací pojí (Drbohlav, 2007, s. 12).

Demuth (Uherek et. Al, in Palát, 2014, s. 8) přináší dvojí členění migrace, a to na dobrovolnou a nucenou. Jde o typologii, kde se jedná zejména o individuální rozhodnutí. Dobrovolná migrace je dále členěna do podskupin, které rozlišují, zda jde o migraci za účelem zaměstnání, sloučení rodiny, studia či výzkumu nebo za účelem zlepšení podmínek. Nucená migrace pak vychází ze živelných katastrof nebo lokálních konfliktů, které mohou mít charakter politický, etnický, náboženský nebo válečný. Rozlišuje se však i časový faktor. Ten zahrnuje krátkodobou (do jednoho roku), dlouhodobou (více než jeden rok) a přechodnou (omezená doba pobytu migranta) migraci. Kyvadlová migrace je pak termínem, pod kterým se skrývá návrat migranta z cílové země zpět do země svého původu.

Komplexní typologizaci přináší studie Heniga (2007 In Palát, 2014, s. 8–9). Ten pohlíží na migraci dle tří kritérií a jejich následných členění. První kritérium se zabývá prostorem, kde k migraci dochází. Druhé kritérium se zaměřuje na odůvodnění příčiny, za které k migraci dochází. Toto kritérium se částečně překrývá s Demuthovým vymezením, avšak nacházíme zde i aspekty, jež předchozí typologie postrádá. To je patrné zejména u nedobrovolné migrace, kterou Henig rozlišuje podle její síly na vnucenou a vynucenou. Vnucená migrace nastává v momentě nerovných mocenských vztahů mezi lidmi, je to

²Fáze migračního procesu jsou premigrační, migrační a postmigrační

zejména v období válek, ale také se zde objevuje pojem tzv. sociálního inženýrství³. Vynucená migrace je pak spojena s nástupem živelných katastrof. Poslední kritérium pak rozlišuje trvalost migrace.

Schéma je následující:

1. Kritérium lokace,
 - Mezinárodní (kontinentální nebo mezikontinentální),
 - Interní (migrace uvnitř jednoho státu),
2. Kritérium příčiny,
 - Dobrovolná,
 - Nedobrovolná,
 - Vnucená,
 - Vynucená,
3. Kritérium časovosti,
 - Permanentní (trvalá změna bydliště),
 - Dočasná (přesunutí na omezenou dobu).

Další oblastí pro typologii migrace je právo. Tento společenský fenomén nám rozlišuje legální a ilegální migraci. O legální migraci jde, pokud osoba při vstupu do země splní všechny náležitosti, které jí daná země pro vstup a případný pobyt nařizuje. Ilegální migrace má několik podob. Může jít o migranta, jenž do země ilegálně vstoupí (bez patřičných dokumentů opravňujících ke vstupu), ilegálně v ní pobývá (po vypršení víza, neprodloužení povolení k pobytu) nebo se stal obětí, ovšem s kapkou vlastního přičinění, trestného činu, jako je obchod s lidmi nebo padělání dokladů (Palát, 2014, s. 9–10).

³Jde o budování lidských statků mající vliv na masovou skupinu obyvatel (stavba přehrady, elektrárny, dálnice). V rámci jedné země se pak tyto osoby mohou označovat jako vnitřně přemístěné.

1.1.3 Migrant

Tento termín je v současnosti hojně využíván zejména médii. Jedná se spíše o neutrální pojem zastřešující spektrum osob, které jsou v pohybu mimo svou vlast a nebyl jim přiřčen konkrétní status, „označení“. Dělením migrantů se zabývají Rabušič a Burjanek (2003), kteří vytvořili sedm kategorií:

1. Uprchlíci,
2. Osoby pobývající mimo svoji mateřskou zemi, které se nemohou nebo nechtějí vrátit do země původu na základě odůvodněných obav z pronásledování z národnostních, rasových, politických a jiných příčin,
3. Žadatelé o azyl,
4. Ilegální migranti,
5. Dočasní pracovní migranti,
6. Rodinní příslušníci,
7. Navrátilci (In Palát, 2014, s. 10–11).

Organizace spojených národů má pro migranta obecnější definici, dle které jde o každou osobu, která překročí mezinárodní hranice a zůstává v jiné zemi déle než rok (UNSD, 2012 In Palát, 2014, s. 10).

Český právní řád migranta doslova nezná. Operuje pouze s označením cizinec nebo azylant. Dle zákona o pobytu cizinců je cizincem „fyzická osoba, která není občanem České republiky včetně občana Evropské unie“ (Česko, 1999a). Označení cizinec se také vztahuje na osoby, které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, nebo osoby, kterým byla udělena doplňková ochrana. Azylantem se pak stává osoba, které byla dle zákonem stanovených podmínek udělena mezinárodní ochrana ministerstvem vnitra (Česko, 1999b).

1.1.4 Migrace pohledem České republiky

Česká republika se ve většině případů potýká s ekonomickou migrací, jen velmi malý zlomek tvoří uprchlíci. V roce 2014 bylo evidováno cizineckou policií 449 000 cizinců, kteří pobývali legálně na území našeho státu. Z předběžných statistických výsledků

uváděných cizineckou policií se dozvídáme, že nárůst v roce 2015 byl za devět měsíců až 108 % (Policie ČR, 2015). To vše nasvědčuje tomu, že se Česká republika stává čím dál více vyhledávanější destinací cizinců. Pro českou společnost to však nemusí mít negativní charakter. Je známo, že Česko zaznamenává demografické změny (nízká porodnost, stárnutí populace) a díky imigraci nejsou populační ztráty vysoké. Na pracovním trhu pak imigranti většinou zaplňují místa, kde je vyžadována nižší kvalifikovanost, i když tato místa mohou být poskytnuta českým občanům, většina z nich raději využívá štedrý systém sociálních dávek a podpor. Také občany odrazuje výše minimální mzdy, vysoké zdanění ceny práce obecně a příjmů zvláště (Drbohlav a kol., 2010, s. 110).

1.2 Kultura

Kultura je odvozena od latinského slova „colere“, to v překladu znamená obdělávat. V přeneseném významu to skrývá lidské dílo a celkově výtvoř človeka, které před zásahem človeka nebyly součástí života na Zemi. Vymezit kulturu a kulturní odlišnosti však není jednoduché, průlomová práce přichází od Alfreda Louise Kroebera a Clydea Kluckhohna, ti kategorizovali jednotlivé definice tohoto pojmu a představili i různé úhly pohledu, z nichž lze na kulturu nahlížet. Jejich definice kultury je pak následující: „kultura sestává z vzorců jak explicitních, tak implicitních, a také z chování získaného a předávaného pomocí symbolů, které vytvářejí specifický úspěch lidských skupin, zahrnující jejich ztělesnění v hmotných artefaktech“ (Preissova Krejčí, 2014, s. 63). Za jádro kultury pak považují tradiční ideje a jim připisované hodnoty. Tuto definici pak můžeme doplnit o Eriksenovo obecnější pojetí, pro něhož je kultura proměnlivá, mnohoznačná a v neustálém procesu vývoje (Preissova Krejčí, 2014, s. 62–63).

Průcha nám však nabízí specifitější pohled na kulturu. Vymezuje tento pojem dle širšího a užšího pojetí. V širším pojetí uvádí, že kultura zahrnuje jak materiální výsledky lidské činnosti (např. obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmysl), tak duchovní výtvoř lidí, které zahrnují umění, náboženství, morálku, zvyky, vzdělávací systémy aj. Podle užšího pojetí se pojem kultura vztahuje k projevům chování lidí, za které můžeme považovat zvyklosti, symboly, komunikační normy, jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti atd. (Průcha, 2004, s. 45).

Jednotná kultura je společná pro etnické společenství neboli národ, neboť si ji sami vytvářejí. Od toho se pak také odvíjí užívání konceptu etnické, respektive národní kultury. Přesný počet kultur ve světě však není zjištěn, neboť každé etnikum si nese svou kulturu. V Průchovi (2004) se můžeme dočíst, že na světě existuje až 5 000 různých etnik, které jsou co do počtu příslušníků velmi rozdílné. Nicméně to samé nemůže říci o kulturách. Přesný počet kultur není znám, popsáno je pouze 1 264 etnických kultur, a to v etnologickém atlase na Univerzitě Yale (Průcha, 2010, s. 31–32). Mnohost a jedinečnost kultur pak zastřešuje teoretický princip kulturní pluralita, ten apeluje na potřebu tolerance a respektu ke způsobu života jednotlivých společenství, jejich hodnotám a normám (Průcha, 2004, s. 46).

Dle Eriksena však existuje rozdíl mezi národem/etnikem a kulturou. Ten spočívá v tom, že kultura a sociální organizace jsou univerzální a věčné, kdežto národy a etnické skupiny nejsou, a to v důsledku válečných sporů, kdy se stávalo, že příslušníci potenciálních národů a jejich potomci byli vyhlazeni nebo splynuli s většinou (Eriksen, 2008 In Preissová Krejčí, 2014, s. 68).

1.2.1 Národ a etnikum

Barša (1999) uvádí, že základem národa je zapomnění a zrušení většiny tradičních kultur, uzákonění jednoho nářečí do spisovné formy oficiálního jazyka a sestavení mystického příběhu o jedné společnosti tam, kde ve skutečnosti existovala pluralita příběhů mnoha územně, kulturně a ekonomicky různorodých skupin (In Preissová Krejčí, 2014, s. 66). Eriksen (2007) však vznik národa vkládá do rukou mocných, kteří se na jeho existenci shodnou a rozhodnou o ní. Národ je tedy zkonstruovaný, umělý, ale zároveň vysoce reálný. Tuto realitu pak dokazuje fakt, že lidé jsou schopni za svůj národ umřít (In Preissová Krejčí, 2014, s. 68).

Rozlišit národ a etnikum však nejde bez problémů. Moderní národy, jež mají své státy, se vyvinuly z příslušných etnik – a pokud jsou na území těchto národů přítomná jiná etnika, jsou považována za etnické nebo národnostní menšiny (Průcha, 2004, s. 53).

Národ se dá identifikovat podle třech kritérií, které se mohou kombinovat:

1. Kritérium kultury – zahrnuje spisovný jazyk nebo společné náboženství nebo společnou dějinnou zkušenost.

2. Kritéria politické existence – národy mají vlastní stát nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě.
3. Psychologická kritéria – jednotlivci národa sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k určitému národu (Průcha, 2004, s. 54).

Velký sociologický slovník (1996) definuje etnikum jako společenství lidí, kteří mají společný původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Etnikum se pak vyznačuje svou vlastní etnicitou (In Průcha, 2004, s. 51). Etnicita označuje kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které ji odlišují od ostatních charakteristik, které umožňují etnické skupiny rozlišovat. Nejčastěji se jedná o jazyk, dějiny, původ, náboženství, styl oblékání nebo zdobení (Giddens, 1999, s. 228).

Vznik a vývoj národů je spojen zejména se snahami a bojem za národní samostatnost, k čemuž dopomohlo i upevnění národní identity „národními buditeli“ (Preissová Krejčí, 2014, s. 66). Nicméně český historik Hroch (In Průcha, 2004, s. 52) spojuje se vznikem českého národa „etnickou pospolitost“ čili etnickou identitu. Etnická identita jsou postoje, hodnoty, víra a způsoby chování, které si jedinec uchoval ze své etnické skupiny. Etnickou skupinou se pak rozumí společenství lidí se společným rasovým původem, obvykle společným jazykem a společnou kulturou. Etnologové a sociologové se však shodují, že podstatným znakem etnika je zpravidla jazyk (Průcha, 2004, s. 52).

1.2.2 Kulturní konflikt

Jedná se o konflikt spočívající v prosazování kulturních prvků dvou vzájemně propojených, komunikujících kultur nebo subkultur. Tento konflikt však může probíhat i uvnitř osobnosti např. při kulturním šoku⁴, kdy jsou kulturní hodnoty, normy a ideje stavěny proti hodnotám jiné kultury (Maříková, 1996, s. 519).

Den Hollander naráží na obšírnost pojmu kulturní konflikt a preferuje spíše užívání výrazů „náboženský konflikt“, „jazykový konflikt“, „ideologický konflikt“, neboť nestává se

⁴U těchto osob může vznikat zmatenost, objevují se úzkosti a deprese. Stává se tak většinou při asimilaci nebo integraci uprchlíků (Matoušek, 2008, s. 92)

často, že by aspektem kulturního konfliktu byl vždy střet celého souboru kulturních prvků (Scheu a Aslan, 2011, s. 22).

O kulturním konfliktu se v dnešní době hovoří v souvislosti s náboženskou odlišností. Naráží se na stavbu mešit a minaretů v evropských městech, na zákaz muslimských šátků ve školách, na boj proti nucenému manželství nebo na rituální usmrcování zvířat dle náboženských předpisů. Tento druh konfliktu se objevuje zejména ve vztahu mezi tradiční evropskou společností a komunitami, které přišly z neevropských zemí (Scheu a Aslan, 2011, s. 17).

Kulturní konflikt může v jisté míře podněcovat i nacionalismus. A to zejména v první formě, která podněcuje střet mezi kulturami. Výzkum, který zkoumal vlastnosti českého národa pohledem rakouských respondentů, ukázal, že se na prvním místě negativních vlastností objevil nacionalismus (Průcha, 2004, s. 141). Nacionalismus je „národní uvědomění, které se vyhraňuje v protikladu k příslušníkům jiných národů“ (Maříková, 1996, s. 664). Obecně jsou vymezeny čtyři příčiny vzniku nacionalismu:

1. Národ žije v područí jiného národa nebo je jiným národem omezován,
2. Příslušníci různých národů žijí na jednom území, avšak příslušníci jednoho z nich využívají výhod, které jsou pro ostatní neodůvodněné,
3. Příslušníci jednoho národa se od jiného odlišují zvláštnostmi svého chování a způsobu života,
4. V národní struktuře dochází k náhlé změně, zejména spojené s hromadným přistěhovalectvím nebo s výrazným nárůstem počtu přírůstků národnostních skupin (Maříková, 1996, s. 664).

Nacionalismus už je podle některých autorů spíše historickou záležitostí, svůj největší rozmach zažil od Francouzské revoluce asi do poloviny 20. století (Maříková, 1996, s. 664). Za jeho přínos je možné mimo jiné považovat Wilsonovu doktrínu, která vychází z přesvědčení, že civilizovaný lid by měl řídit sám sebe. To se však později ukázalo jako nerealistické, neboť na světě existuje přes 5 000 etnických skupin a pouze 170 států, což nekoresponduje s tím, že každý národ by měl mít vlastní stát. A zejména tento nepoměr vede k tomu, že je dnes nacionalismus považován „za nejpotentnější ideologii na světě“ (Eriksen, 2007 In Preissova Krejčí, 2014, s. 67).

Je pravdou, že nacionalismus přispěl k uskupení prvního československého státu, nicméně etnické složení obyvatel v té době na našem území bylo více heterogenní, k československému národu se přihlásilo jen 64,3 % obyvatelstva, než je dnes. Takřka homogenním státem se Česká republika stala až po zániku československé federace, byl to však důsledek historického vývoje ve 20. století, který byl zejména spojen s událostmi, které proběhly za 2. světové války a těsně po ní (Preissová Krejčí, 2014, s. 22). Ani komunistický režim nepřispěl k většímu zastoupení etnických skupin na našem území, a to může být důvod, proč je česká populace stále považována za „uzavřenou“ a xenofobní.

1.3 Multikulturalismus

„Multikulturalismus tvrdí, že lidé s různými kořeny mohou žít pospolu a učit se porozumět obraznosti druhých, mohou a měli by se bez předsudků či iluzí dívat přes hranice rasy, jazyka, rodu a věku a učit se myslet na pozadí promíšené společnosti. Multikulturalismus zastává skromně názor, že některé z nejzajímavějších věcí v historii a kultuře se dějí na rozhraní různých kultur“ (Hugues, 1994 In Barša, 2003, s. 5).

Multikulturalismus lze považovat za ideologii, diskurs, jednotlivé politiky států, a to zejména proto, že nemá jednotné vymezení. Jednotliví autoři definují, typologizují multikulturalismus různě (Danics a Kamín, 2005, s. 103–104). Proto si představíme tři směry, které vývoj multikulturalismu nejvíce ovlivnily. Pluralistický multikulturalismus je jedním z prvních pojetí, ve kterém jsou kultury představovány jako uzavřené skupiny, které je nutno takto uchovat a podpořit. Společnost je tvořena ze skupin či komunit, které pomocí své jednotné kultury vytvářejí určitou kolektivní identitu. Cílem v oblasti vzdělání je rozvíjet multikulturní gramotnost. Představitelem tohoto směru je Charles Taylor, který požaduje uznání rysů jednotlivých kultur a také vyžaduje, aby byla zachována nedotknutelnost menšin – čili zachování kultur takových jaké jsou. Taylor také tvrdí, že při univerzálním přístupu dochází k asimilaci kulturních odlišností, a to shledává jako nepřijatelné. Dalším směrem je Liberální multikulturalismus. Ten stejně jako předchozí směr sleduje uznání specifických charakteristik jednotlivých kulturních skupin. Chce dosáhnout rovnoprávného občanského společenství. Vymezuje se proti nacionalismu a připouští pozitivní diskriminaci, avšak pouze pro uplatnění ideálu rovnosti. Hlavními představiteli jsou Will Kymlicka a John Rex. Posledním směrem je kritický

multikulturalismus, který vzniká až v polovině 90. let minulého století. Tento směr vznikl jako reakce na kritiky a ohraňuje se proti některým praktikám dvou předchozích směrů. Podstatou tohoto směru je poukázat na nerovnosti v přístupu k jednotlivým skupinám, zejména pak ve vzdělání a distribuci zdrojů. Upozorňuje na mechanismy, které vytváří socioekonomické vrstvy a mají vliv i na předurčenost života určitých vyloučených skupin. Nápravou tohoto stavu může být koncept solidarity, která zachová rozdílnosti, ale nabídne i společný cíl pro jednotlivé členy společnosti. Zastánci tohoto proudu jsou Peter McLaren a Joe L. Kincheloe (Moree a kol., 2008, s. 18–21).

Jedním z kritiků multikulturalismu je Giovanni Sartori (2005, s. 9–15), ten se zabírá teorií dobré společnosti, za kterou považuje společnost pluralitní. Uvádí, že pluralismus je v dnešní době pojímán špatně a to zejména v případě „antipluralitního“ multikulturalismu, kdy je milné se domnívat, že tato politika tvoří jakési prohlubování pluralismu. Za pluralitní společnost považuje společnost otevřenou, nebo v pojetí liberalismu za svobodnou.

1.3.1 Multikulturalismus v praxi

Liberálně-demokratický princip vyžaduje, aby stát respektoval každého občana. Ústřední politickou otázkou multikulturalismu pak je sladění protichůdných koncepcí individuálních lidských práv a práva kulturní kolektivní, menšinová. Multikulturalismu začal být frekventovaným pojmem od konce 60. let v souvislosti s rasovými, etnickými a sexuálními menšinami, které zdůrazňovaly své skupinové charakteristiky ve veřejných institucích, a to zejména ve Spojených státech a Kanadě. V Evropě se tento termín dostává na scénu s problémy, které souvisely s integrací neevropských přistěhovalců (Danics a Kamín, 2005, s. 105; Barša, 2003, s. 7). Díky rozdílné povaze problémů, se kterými se země potýkaly, si můžeme vymezit následující modely přístupů.

Kanada

Zde se multikulturalismus projevuje ve formě konkrétní politiky. Mimo jiné se Kanada snaží zachovat ideologii kulturního pluralismu a koncepci společnosti vyznačující se etnickou rozmanitostí. Kanada je jednou z prvních zemí, která díky nově přichozím imigrantům, kteří si přáli, aby se jim dostalo stejného přístupu, jaký byl patrný u dvou nejsilnějších národních skupin, začala zavádět výrazné politické změny, které se dotýkaly jak sociálního života tak i toho institucionálního. Imigranti si přáli právo na uchování

vlastní kultury a etnicity, což se jim podařilo, neboť jejich kultura byla, brána jako znak kanadské národní identity. Kanada oficiálně přijala politiku multikulturalismu, přijala celou řadu zákonů týkajících se institucionálního zabezpečení práv jednotlivých etnických skupin. Cílem Kanady se stalo zajistit práva a svobody každého člena kanadské společnosti, umožnit mu, aby svobodně uchovával a sdílel kulturní dědictví a závazek, že jednotlivé kultury bude podporovat a rozvíjet. Tomuto přístupu se začalo přezdívat „Kanadská mozaika“ (Danics a Kamín, 2005, s. 106).

USA

Ve Spojených státech se setkáváme s přístupem nazvaným „melting pot“. Výsledkem „tavícího kotlíku“ měla být asimilace etnických menšin do jednoho proudu americké společnosti. Vycházel z americké zkušenosti, která má hluboký historický základ už od prvních kolonistů. Problémem pro přijetí multikulturalismu v podobě, jaký byl třeba v Kanadě, se jevila vládnoucí skupina WASP, která vnucovala svou kulturu jako závaznou normu, neboť se obávala, že přijetí jiného stanoviska může vyústit v rozpad Ameriky jako takové. Až po druhé světové válce se Amerika začala zabývat i jiným pohledem. Od 60. let 20. století se začal formulovat ideál kulturního pluralismu a podpořila se vize Ameriky jako „národa národností“. V posledních třiceti letech se tak i v Americe začíná menšinám dostávat patřičné rovnosti a cílí se na jejich plnou národní integraci (Barša, 2003, s. 21–33).

Francie

Francouzská politika je založena na ideálech volnosti, rovnosti a bratrství. S problémem integrace se potýká až s příchodem muslimských obyvatel z bývalých kolonií. Ve Francii neznají žádný institut národních menšin, existuje jen francouzské občanství. Francie se prezentuje jako „jeden nedělitelný národ“. Občané této země vystupují na veřejnosti se stejnými právy a povinnostmi, to má za následek jisté omezení např. náboženských projevů, které mohou praktikovat pouze v soukromí (Danics a Kamín, 2005, s. 107; Barša, 2003, s. 7–8).

Velká Británie

Britský kulturní pluralismus je založen na uznávání a podporování kulturních odlišností. Děje se tak však na úkor ekonomické rovnosti. Integrovaní mohou užívat svou kulturní odlišnost, to se však odráží v jejich sociálně ekonomickém postavení. Proto se také mluví

o tzv. Britském hierarchickém kulturním pluralismu. To znamená, že čím více chce člověk stoupat po společenském žebříčku, tím více se musí podřídít Britské kultuře (Danics a Kamín, 2005, s. 107).

Německo

V této zemi se setkáváme s pojmem „gastarbeiter“. Německý pohled na integraci je pouze ekonomický. Po druhé světové válce přicházeli do této země migranti hlavně z Turecka. Německo je bralo jako levnou pracovní sílu a poskytlo jim práci. Tím byli ekonomicky integrováni, nepočítalo se s tím, že by cizinci v zemi zůstali, proto se jim dostávala nižšího statusu než plnohodnotným Němcům. Německá země je založena na společenství spojeném krví a jazykem. Nicméně u druhé či třetí generace přistěhovalců už Německo začíná zčásti přiznávat právo na plnohodnotné občanství (Danics a Kamín, 2005, s. 108).

2 PROBLEMATIKA UPRCHLÍKŮ

V posledních letech se Evropa potýká se zvýšeným počtem uprchlíků, kteří putují zejména ze zemí Blízkého východu a ze zemí afrického kontinentu. Je to široké spektrum osob, které opouštějí své domovy z rozdílných důvodů. Mezi nejčastější důvod v dnešní době patří ozbrojený konflikt, který obyvatele dané země nutí opustit své obydlí a vydat se na cestu, na jejímž konci tito lidé očekávají pomoc, ochranu, bezpečí a celkově lepší podmínky pro život. V této kapitole se však zabýváme specifickou skupinou těchto osob, a tou jsou uprchlíci.

Nejpřesnější definici uprchlíka najdeme v právním dokumentu Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Dle ní je uprchlík osoba, která nedobrovolně opustila svou vlast, ve které jí hrozilo pronásledování z rasových, náboženských nebo národnostních důvodů nebo z důvodů příslušnosti k určitým specifickým vrstvám nebo zastávání politických názorů. Tento výčet důvodů vede k tomu, že osoba odmítá ochranu své vlasti anebo se nechce či nemůže z těchto důvodů do své vlasti vrátit (ČESKO, 1993). Úmluva tvoří základní kámen ochrany uprchlíků a principy v ní zakotvené se staly součástí různých mezinárodních norem. Doplnujícím dokumentem k Úmluvě je pak Protokol týkající se právního postavení uprchlíků z roku 1967, který rozšiřuje působnost předešlého dokumentu zejména z hlediska geografického a časového (UNHCR, 2009). V roce 2011 bylo evidováno 142 států, které podepsaly Úmluvu a Protokol a tím se zavázali k dodržování několika ustanovení. Mezi tato ustanovení patří spolupráce s UNHCR, předávání informací o národní legislativě, vztahující se k aplikaci Úmluvy tajemníkovy OSN a vynětí z principu reciprocity (UNHCR, ©2016).

2.1 Uprchlík v historickém kontextu

Uprchlík své postavení v mezinárodním právu získává až v 50. letech minulého století. Historie je však plná momentů, kdy lidé nedobrovolně prchali ze svých domovů před válkou, násilím, pronásledováním. Součástí těchto skupin byly i významné osobnosti, a to kulturního, vědeckého i politického života (např. Albert Einstein, Jan Ámos Komenský, Jan Werich, Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec aj.). I přesto, že chyběla zastřešující mezinárodní úmluva, bylo těmto lidem poskytováno útočiště. V historii se setkáváme se třemi druhy azylu, které jednotlivé země poskytovaly lidem za určitých podmínek. Jedná se o azyl územní, diplomatický a náboženský. Z prvopočátku byl azyl chápán jako budova, kde prchající nacházeli patřičnou pomoc či ochranu, až se později začal spojovat s územím celého státu. Nejstarší formou je azyl náboženský, který je spojován s chrámy či kostely. Docházelo však k omezování světskou mocí, a to mělo za následek vznik územního azylu. Feudálové prostřednictvím toho poskytovali azyl pouze na svém území. Od 14. století se pak azyl začal poskytovat pouze jako ochrana před politickým útlakem. Od 15. století vzniká diplomatický azyl. Tento druh azylu se poskytoval osobám, které byly stíhány na území státu z nepolitických trestných činů, až o století později se začal poskytovat výhradně politickým uprchlíkům. Od 18. století se opět zavádí územní azyl namísto diplomatického. Došlo také k jednotnému názoru na poskytování azylu. Azyl byl poskytován pouze osobám, které nespáchaly trestní čin. V letech 1848 až 1849 došlo ke stabilizaci územního politického azylu, tento institut se vymezil pouze na uprchlíky z politických důvodů (Filipová, 2008, s. 8–10).

V historickém kontextu 20. století se Československé republiky dotklo několik uprchlických vln. První je známá již ze samého počátku ČSR, kdy na naše území přišlo asi 8 000 uprchlíků z Ruska. Už v této době jako reakce na tuto událost vznikaly v našem státě instituce (Výbor pro pomoc Rusku), které poskytovaly pomoc těmto osobám. Další vlny jsou zaznamenány v letech 1920 a 1933, první se pojí se vznikem SSSR a druhá s hromadným odchodem z nacistického Německa. Další významné organizace pro pomoc uprchlíkům byly Liga pro lidská práva a Demokratický výbor pro pomoc uprchlíkům. Po roce 1948 se vývoj naší azylové politiky velmi zbrzdil, příčinou byl komunistický režim, který naopak začal „produkovat“ osoby, které se rozhodly opustit náš tehdejší stát za účelem získání azylu v zahraničí. Po roce 1989 se Česká a Slovenská Federativní

Republika začala opět potýkat s uprchlíky, sloužila jako tranzitní země a postupně se začala stávat i zemí cílovou. Na tuto situaci musela reagovat – a začala tak řešit problém vzniku a dalšího vývoje uprchlické legislativy, propracování azylového řízení a různých řešení azylového řízení. Kompetence pro přípravu právní úpravy, zabezpečení uprchlických středisek a uprchlíků v nich byly svěřeny Ministerstvu vnitra (Fáberová In Šišková, 2008, s. 60–61).

Pro lepší orientaci mezi uprchlíky došlo ke kategorizování těchto osob, které se odvíjí od historického vývoje a mezinárodně právní praxe. Existuje šest kategorií:

1. Statutární uprchlík – splňuje kritéria Ženevské konvence a Newyorského protokolu,
2. Uprchlík de facto – uprchlík, jenž nechce získat postavení statutárního uprchlíka,
3. Uprchlík in orbit – uprchlík, který nenachází zemi ochotnou posoudit jeho žádost nebo je jeho žádost odmítána,
4. Uprchlík prima facie – uprchlík, o jehož statusu se rozhodlo v rámci masového příchodu uprchlíků. Jeho žádost nebyla posouzena jednotlivě,
5. Mandátový uprchlík – jde o osoby, které se nacházejí v zemi, která nepodepsala Úmluvu či Protokol,
6. Uprchlík sur place – uprchlíci, kteří svůj status získali později než v okamžiku odchodu ze země (Filipová, 2008, s. 6–7).

2.2 Proces udělení azylu

Předtím, než si vymežíme proces udělování azylu, si uvedeme data z Evropské statistické databáze. Podle dat dostupných z Eurostatu se Česká republika pohybuje ve čtvrté ze šesti škál, které hodnotí počet žadatelů o azyl. V České republice v roce 2015 žádalo 1 525 osob o azyl, pro srovnání s Německem, kde v tomtéž roce žádalo 476 620, je to zanedbatelné číslo, nicméně je zde mnoho faktorů, které to zapříčinily. Žádná jiná země než Německo však nevidovala více jak 190 000 žádostí. Mezi země, které evidovaly nejméně žadatelů o azyl, patří Chorvatsko s 210 žádostmi a Slovinsko s 275 žádostmi. Jedná se však pouze o srovnání zemí Evropské unie (Eurostat, 2016).

Základní legislativní dokumenty vztahující se k oblasti mezinárodní ochrany jsou:

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod;
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;
- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů;
- Sdělení č. 208/ 1993, o Úmluvě o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků;
- Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců (MPSV, ©2016).

Proces, při kterém se posuzuje, zda má jedinec nárok na azyl či popřípadě jiný typ ochrany, začíná v momentě, kdy cizinec podá, ať ústně či písemně, žádost o udělení mezinárodní ochrany. Taková žádost se podává na území České republiky, a to cizinecké policii na zákonem stanovených místech (hraniční přechod, přijímací středisko, odbor cizinecké policie a zařízení pro zajištění cizinců). V případě, že cizinec nepodá žádost v přijímacím středisku, je povinen se do něj dostavit do 24 hodin. V přijímacím středisku cizinec poskytne podrobnější údaje k podané žádosti, které zahrnují vedle faktografických údajů o cizinci a jeho rodině i důvody, pro které opustil cizinec svou zemi. S žadatelem se vede jeden či více pohovorů. Pohovory zajišťuje odbor azylové a migrační politiky. Pohovor patří mezi nejdůležitější úkony azylové procedury, neboť dává žadateli možnost popsat detailně své problémy a situaci v zemi původu. Na úplném začátku při vstupu do přijímacího střediska je však cizinec povinen strpět úkony ke zjištění totožnosti, osobní prohlídku a prohlídku svých věcí. Cizinec je také podroben lékařským vyšetřením, kterým se zjišťuje, zda netrpí některou přenosnou a nebezpečnou chorobou. Po provedení všech nezbytných úkolů se žadatel přemísťuje do pobytového střediska, pokud ministerstvo nerozhodne jinak. V přijímacím středisku může být žadatel zajištěn až po dobu 120 dnů. V pobytovém středisku pak žadatel čeká na rozhodnutí. V průběhu řízení má cizinec právo na tlumočníka, aby mohl jednat v rodném jazyce, má také právo po celou dobu řízení být v kontaktu s Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. Rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany vydá ministerstvo šest měsíců ode dne poskytnutí podrobnějších údajů, nebo si tuto lhůtu za určitých podmínek může prodloužit. Ministerstvo rozhoduje při posuzování žádosti o mezinárodní ochranu o udělení těchto institutů:

- Azylu (dle § 12 a § 13 zákona o azylu),
- Humanitárního azylu (dle § 13 zákona o azylu),
- Doplnkové ochrany (dle § 14 zákona o azylu).

Ministerstvo může žádost zamítnout nebo zastavit řízení o udělení mezinárodní ochrany. Při rozhodování u nedůvodných žádostí se provádí tzv. zrychlené řízení, ve kterém musí být rozhodnuto do 30 dnů od poskytnutí žádosti. Proti pravomocnému rozhodnutí lze podat žalobu ke krajskému soudu, popřípadě kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu v Brně. Celý tento proces probíhá jako správní řízení, které provádí Ministerstvo vnitra (MV, ©2016).

2.2.1 Státní integrační program

Nová koncepce státního integračního programu vešla v platnost od 1. 1. 2016. Tento program se snaží odstranit překážky integrace azylantů a snaží se usnadnit postupné a přirozené začleňování těchto osob do života a vztahů majoritní společnosti. Integrace probíhá první fází v integračních azylových střediscích Ministerstva vnitra, druhá fáze se pak zaměřuje na usídlení těchto osob v obcích. Integrační střediska, která provozuje Správa uprchlických zařízení, mají za úkol zjednodušit adaptaci azylantů na život v České republice. Azylanti zde pobývají v samostatných bytových jednotkách, ve kterých platí nájemné. V současné době se program zaměřuje na tři hlavní oblasti. Jedná se o pomoc při zajišťování nájemného bydlení, zajištění výuky českého jazyka a na pomoc při uplatnění azylantů na trhu práce. Tato činnost se neobejde bez vzájemné spolupráce MV ČR, krajů, obcí a nestátních neziskových organizací. Ukotvení, co se do role státu a úlohy krajů ve vztahu k integraci týče, nalezneme v zákoně o azylu. Program je financován ze státního rozpočtu, finanční prostředky jsou určeny pro zajištění nájemného bydlení, zajištění výuky českého jazyka. Stát také ze svého rozpočtu nebo z finančních prostředků vyčleněných pro ČR v rámci Evropského uprchlického fondu přispívá na aktivity nestátních neziskových organizací (např. Poradna pro integraci, Centrum pro integraci cizinců, Charita České republiky, Sdružení pro integraci a migraci), při poskytování poradenství pro azylanty, při zprostředkování kurzů českého jazyka, při zajišťování základního vybavení integračních bytů azylantů. Program je pak každoročně vyhodnocován MV ČR (MV, ©2016; Trombík In Šišková, 2008, s. 71–72).

2.3 UNHCR

UNHCR se zajímá o:

- Uprchlíky, kteří jsou vymezeni dle Úmluvy o právním postavení uprchlíků,
- Osoby, které prchají před konfliktem nebo závažným narušením veřejného pořádku (tj. uprchlíci dle definice Úmluvy OAU a Kartagenské deklarace),
- Navrátilce, tedy bývalé uprchlíky,
- Osoby bez státního občanství,
- Vnitřně přesídlené osoby (Jastram a Chiron, 2001, s. 15).

UNHCR je humanitní nepolitická organizace. Její úplný název zní „Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky“ (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees). Organizace vznikla na základě Valného shromáždění OSN v roce 1950, zároveň jí byl udělen mandát chránit uprchlíky a pomáhat jim v řešení jejich situací. Organizace začala fungovat od 1. ledna 1951, měla pomáhat uprchlíkům po druhé světové válce v zemích, kde žádají o azyl, za tímto účelem byla vytvořena Úmluva o právech a postavení uprchlíků, upravena pak byla Protokolem o postavení uprchlíků. Mandát UNHCR byl omezen pouze na tři roky, ale v rámci přetrvávajícího fenoménu uprchlictví tento orgán zůstal činný a rozrostl se z malé agentury na organizaci, která čítá něco málo pod 8 000 zaměstnanců, působí ve 125 zemích a v dnešní době pomáhá přibližně 33,9 milionu osob. Od roku 2003 má UNHCR mandát na neomezenou dobu (UNHCR, ©2016).

Činnost UNHCR se zaměřuje na prosazování smluv a monitorování dodržování mezinárodního uprchlického práva vládami. Při realizaci tohoto práva pak pracovníci pomáhají zejména příslušníkům hraniční kontroly, novinářům, nevládním organizacím, soudcům a vysokým vládním činitelům. UNHCR také zajišťuje základní lidské potřeby, jako je ubytování, strava, voda, hygienická a lékařská péče. V rámci této pomoci koordinuje činnost poskytování a dodávky, pomáhá také řídit jednotlivé uprchlické tábory. Zaměřuje se na poskytování informací uprchlíkům o podmínkách, které panují v jejich zemi původu pro případnou repatriaci, pomáhá také při integraci v azylových zemích (UNHCR, 2009, s. 19–21; Jastrama Chiron, 2001, s. 14).

3 POSTOJE

V první polovině minulého století je tento pojem poprvé uveden do sociálních věd autory Williamem Thomasem, Florianem Znanieckym a Luisem Thurstonem. Velmi rychle se rozšířil, a to i díky rozšířením výzkumných metod, které se začaly na měření postojů užívat. V dnešní době existuje řada definic postojů, které jsou pojaty z různých hledisek. Mezi nejdůležitější pojetí pak dle Hayesové (1998) patří zejména definice od:

- Fishbein a Aizen: „Postoje jsou naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost“;
- Osgood, Suci, Tannenbaum: „Postoje jsou predispozice k reakci, které se od jiných stavů připravenosti liší hodnotícím charakterem reakce, ke které predisponují“ (In Leontiyeva, Vávra, 2010, s. 18).

O postojích pak můžeme obecně říci, že:

- Jsou naučené – s postoji se nerodíme, postoj si utváříme k objektu až v době, kdy se s objektem nebo s informací o něm setkáme.
- Jsou hodnocení – při vytvořeném postoji máme tendenci i objekt kategorizovat, vytváříme mu hodnotu a přiřazujeme mu emoce.
- Ovlivňují naše chování – tím, jak postoj ovlivní naše vnímání okolí a naše smýšlení o něm, ovlivní zároveň i naše chování.
- Mají valenci a intenzitu – jsou to dvě základní veličiny, jež udávají postoj. Valence představuje směr (pozitivní, negativní), kterým se hodnocení ubírá. Intenzita uvádí, jak je silné hodnocení postoje (Gálik, 2012, s. 18).

Právě hodnocení je pak uváděno jako důležitý aspekt vztahu člověka ke světu. Hodnota má pro subjekt osobní význam – nebo je to zkrátka to, co je pro objekt žádoucí. Kladná hodnota pak tvoří objekt atraktivním, tím zvyšuje i motivaci pro jednání člověka, aby dosáhl svého cíle či odměny. Kladné hodnoty jsou kategorizovány do několika skupin. Existují biologické, kulturní, duchovní, sociální a další kategorie. Vztah k hodnotám pak tvoří obsah postojů (Nakonečný, 2009, s. 234). Pokud budeme chápat postoje jako motivující činitele, je třeba vymezit vztah postojů a motivů. Motivy jsou psychologické příčiny směru a důvodu chování, které nás vedou k určitému uspokojení. Postoje pak s naší kognitivní analýzou ovlivňují způsob chování. Pokud se tedy setkáme s osobou, ke které

máme pozitivní vztah, budeme s ní jednat pozitivně. Míru tohoto jednání však ovlivňuje intenzita postoje, ta se chápe jako míra odolnosti vůči jeho změně nebo naopak jako stabilita postoje. (Nakonečný, 2015, s. 502–503).

G. Wiswed (2004) uvedl následující ukazatele síly postoje:

- Postoje se stává silnějším, pokud je opakovaně vyvoláván a potvrzován,
- Postoj je silnější, pokud existuje menší počet alternativ postoje,
- Postoj je silnější v závislosti na síle motivační podpory,
- Postoj je silnější, pokud roste počet souladných postojů,
- Postoj je silnější, pokud je odvozen z přesvědčivé hypotézy nebo hodnoty (In Nakonečný, 2016, s. 503).

Vlastnosti postojů se dle Nakonečného (2009, s. 237) uvádějí v pěti základních bodech.

1. komplexnost (postoj se skládá ze tří složek), 2. konzistence (jednotlivé složky, „komponenty“, se projevují větší či menší soudržností, vzájemně se podporují a jsou konzistentní nebo naopak inkonzistentní), 3. konsonance trsu postojů (vytváření kategorií, „trsů“, vyznačující se mírou konsonance postojů – např. postoj vůči vládě nebo náboženství apod.), 4. rezistence postoje vůči změně (centrální a extrémní postoje jsou vůči změně nejvíce odolné), 5. intenzita postoje (postoj může být chápán jako některá pozice od extrémně kladného přes neutrální až po extrémně záporné hodnocení).

Důležité je pak zmínit rozdělení postojů na explicitní a implicitní. Explicitní postoje jsou ty, které si uvědomujeme a o kterých víme, že je máme. Implicitní postoje jsou ty, kterých si nejsme vědomi. Tyto postoje se však projevují zejména v různých situacích, tedy v momentech, kdy naše chování nemáme pod úplnou kontrolou (Gálík, 2012, s. 20).

3.1 Utváření a funkce postojů

Vágnerová (2004, s. 293) vymezuje vznik postojů v následujících souvislostech:

- Vytvářejí se sociálním učením, postoje jsou přejaty od lidí, kteří jsou pro nás emočně významní, nebo je považujeme za autoritu. Děje se tak nápodobou nebo identifikací.

- Vznikají na základě postoje, který převažuje v sociální skupině, dochází tzv. k přejímání postoje, to je vyvolané potřebou sounáležitosti se skupinou. Postoje jsou vyvolány hodnotami a normami dané skupiny.
- Vznikají na základě vlastní zkušenosti. Zejména prostřednictvím emočního prožitku, který je mnohdy silnější než racionální hodnocení.

Nakonečný (2016, s. 506) uvádí, že postoje jsou důsledky individuální zkušenosti, což znamená, že jde o produkty reaktivního, instrumentálního i observačního učení. Werthová a Mayerová (2008) představují jako zvláštní formu utváření postojů, způsob učení označený jako evaluativní podmiňování. Jedná se o učení (podmiňování) založené na asociaci objektu s emoční reakcí na něj a uložené v paměti. Specifický druh tohoto podmiňování se nazývá *spreadings attitude-effect*. Uvedeme si ho na příkladu, kdy osoby A a B často vidáme spolu. V případě, kdy si vytvoříme negativní postoj k jedné z nich, například k A, dojde k asociaci s osobou B, a vytvoříme si tak negativní postoj i vůči ní (In Nakonečný, 2016, s. 506). Podle další teorie je vývoj postojů spojen s uspokojováním potřeb. Vytváříme si příznivé a nepříznivé postoje. Nepříznivé v případě, že nám někdo nebo něco brání v dosažení cíle. Příznivé postoje se pak utvářejí k lidem a předmětům, jenž naše potřeby uspokojují (Nakonečný, 2016, s. 506).

Pro určení původu postojů pak slouží „Tripartitní model“, který byl definován Zannodem a Rempelomem (1988 In Gálik, 2012, s. 21). V tomto modelu došlo ke sloučení tří složek, známých už ze sociálně psychologických teorií. Jedná se o složky:

1. Kognitivní

Jde o soubor informací o určitém objektu, které osoba získá a na základě těchto informací pak objekt hodnotí. Při získání pozitivních informací je objekt hodnocen pozitivně a naopak. Hodnocení je pak založeno na racionálních argumentech.

2. Afektivní/Citová

Význam daného objektu pro jedince se projeví emocionálním hodnocením nebo prožitkem. Ten může být příjemný nebo nepříjemný, a umožňuje tak rozlišovat intenzitu u pozitivních či negativních postojů. Tato složka může také ovlivňovat rozumové hodnocení a určuje také motivační charakter postoje.

3. Konativní

Jedná se o „vnější projev“ postoje. Projevuje se v naší reakci a je ovlivněno emoční a rozumovou složkou postoje. Může to však být i naopak, kdy odhadujeme své postoje na základě našeho chování, a to v tom případě, kdy chybí onen kognitivní či afektivní základ našeho postoje, zejména pak tehdy, kdy si svým postojem nejsme zcela jisti (Gálik, 2012, s. 21; Vágnerová, 2004, s. 292).

3.1.1 Funkce postojů

Vágnerová (2004, s. 291) rozlišuje několik funkcí postojů. Postoje slouží člověku ke snadnější orientaci ve světě, a to prostřednictvím kategorizace informací. Postoje také dodávají jistoty v řešení různých problémů. Mohou sloužit k regulaci chování. Činí lidské jednání srozumitelnějším a předvídatelnějším. A mohou mít ochrannou funkci.

U každého jedince nalezneme individuální systém postojů, které se člení na postoje centrální, které jsou nejvýznamnější, a postoje okrajové, ty jsou méně významné (Vágnerová, 2004, s. 294). Centrální postoje mají integrativní funkci, čili utvrzují jedince ve vztazích, které pro něj mají význam. Konformní postoje pomáhají redukovat změnu pozitivního postoje v negativní. Postoje mohou upevňovat sebevědomí, přispívají k sebevyjádření, sebeospravedlňování, pomáhají překonat nejistotu a úzkost. Pomáhají také k vytváření sebepojetí a vlastní identity (Nakonečný, 2009, s. 237).

Funkce postojů dále můžeme dělit na:

- Kognitivní

Postoje se užijí jako kognitivní schéma, a to tak, že zjednoduší naše zpracování informací díky tomu, že představují praktické shrnutí přesvědčení o objektech. Umožňují nám zapomínat detaily předmětu postoje: nemáte-li rádi brokolici, rovnou jídlo odmítnete a nebudete zkoušet její úpravu. Toto zjednodušení se vyvolává automaticky při setkání se s daným objektem a může klesnout až na úroveň dobrý – špatný.

- Motivační

„Postoje jsou funkční při dosahování cílů, jakož i pro předvídaní chování.“ Motivační funkce je důležitá pro identitu a sebehodnocení. Tzv. ego-vtažná funkce postoje nám

umožňuje sebevyjádření. Později postoje přinášejí kladné sebecítění, když je chování subjektu v souladu s nimi (Werthová a Mayerová, 2008 In Nakonečný, 2016, s. 504).

3.2 Postoje z vývojového hlediska

V této podkapitole se zaměříme na období dospívání, zejména pak na jeho druhou fázi, která se označuje jako pozdní adolescence. Období dospívání je z věkového hlediska vymezena od 10. do 20. roku života. Jde o období velkých změn projevujících se ve všech oblastech osobnosti. Tyto změny jsou podmíněny biologicky, ale ovlivňují je také psychické a sociální faktory. Dospívající se snaží co nejdříve oprostit od dětských atributů a sociální podřízenosti. Dochází tak k přehodnocování a hledání zralejší formy vlastní identity. Toto období se dělí na dvě fáze, a to na ranou adolescenci a pozdní adolescenci. Pozdní adolescence trvá od 15 do 20 let. Vstup do této fáze je vymezen pohlavním dozráním a komplexnější psychosociální proměnou. Rozvíjí se vlastní identita, mění se přístup k seberealizaci. Jedinci má být v tomto období poskytnut čas a možnost pro porozumění si, zvolení budoucích cílů a osamostatnění se ve všech oblastech, ve kterých se to od něj vyžaduje. Důležitým mezníkem je ukončení profesní přípravy a ekonomická nezávislost, která je považována za jeden z důkazů dospělosti (Vágnerová, 2005, s. 321–325).

Postoje se v tomto období mění v závislosti na jednotlivých oblastech, které jedince formují a ovlivňují. V oblasti tělesné proměny dochází k různým fyziologickým změnám, nastává změna tělesného vzhledu, adolescent se začíná zajímat o to, jak se prezentuje společnosti, musí se líbit sobě i jiným. Vzhledem k tomu se úprava zevnějšku a oblečení stává prostředkem k vyjádření identity. V tomto kontextu pak může docházet k vyjádření moralizujícího postoje, jedinci dávají najevo své rozličné hodnoty a vyjadřují nejistotu vlastního sebepojetí. V oblasti vývoje poznávacích procesů nastává změna uvažování, která ovlivňuje i postoj k základním psychickým potřebám. Mění se také způsob jejich uspokojování. U potřeby jistoty a bezpečí dochází k přehodnocení, jedinec se snaží nastínit si budoucnost, infantilní jistota mizí a jedinec je nucen usilovat o novou. Potřeba seberealizace ovlivňuje zejména postoj k budoucím možnostem a perspektivám. Dochází k přehodnocování výkonnosti, odkládání nerealizovatelných záležitostí. Emoční vývoj má zejména vliv na utváření postojů, je známo, že v tomto období se změny v této oblasti projevují větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání, vztahovačností, hostilitou

či agresí. To může mít za následek vznik postojů, které jsou v pozdější vývojové fázi přehodnocovány. Toto emoční prožívání se stabilizuje ke konci adolescence (Vágnerová, 2005, s. 326–344). Oblast socializace je velmi významná, můžeme zde sledovat utváření či změnu postojů ve sféře rodinné, školní, vrstevnické. Změna postojů může nastat také ve vztahu k zaměstnání, společenským normám a k různým společenským otázkám. Mění se i vliv různých sociálních skupin na jedince. Rodina je stále významným sociálním zázemím – i přes to, že na ni jedinec není tak vázaný. Ke konci adolescence se stabilizují i vztahy s rodiči. Sekundární vzdělávací instituce je významná z toho hlediska, že poskytuje další sociální diferenciaci, která je spojena s rozvojem vlastností a dovedností. Pracoviště ovlivňuje vymezení sociální identity staršího adolescenta, se kterou se pojí pracovní role nebo celkově instituce, ve které pracuje. Vrstevnická skupina v této době poskytuje jedinci největší emoční a sociální oporu. Rozvíjí symetrické vztahy, jako je přátelství, partnerství. Ve starší adolescenci je pak větší důraz kladen na individuální sebevymezení (Vágnerová, 2005, s. 346–348).

3.3 Změna postojů

Změna postojů je možná, může mít několik příčin, mnohdy je to proto, že postoj nevyplývá z vlastní zkušenosti nebo myšlenkové činnosti. Nejvyužívanější prostředek pro vyvolání změny postoje je persvaze (přesvědčování). Persvaze je jistá forma komunikace snažící se ovlivnit duševní stav recipienta v atmosféře svobodné volby. Je tak důležité odlišovat persvazi od konceptu nátlaku, kdy je naopak člověk donucen k určitému chování proti své vůli. Persvaze cílí na změny duševního stavu recipienta, tato změna se pak může promítnout v postoji, myšlence, přesvědčení, názoru či dokonce chování. Zdrojem persvazivní informace však nemusí být jen osoba, může se jednat o zprávu z novin, informační materiál některé instituce aj. Persvazivní informace pak v sobě nese emocionální a racionální obsah. V rámci různých výzkumů se zjistilo, že emocionální obsah zintenzivňuje emocionální odezvu, a to zvyšuje efekt persvaze. Využívá se jak pozitivní, tak negativní odezva, neboť jak se ukázalo u postojů např. ke zdraví, dopravě a s ní spojeným rizikem, životnímu prostředí a jeho vlivu na člověka, změna postoje se navodí lépe, když se v osobě vyvolá negativní emoce. Změna postoje představuje náhodný proces, který se však skládá z pěti kroků, které na sebe navazují. Každý tento krok má vliv na efekt persvazivní komunikace. Jedná se o pozornost, porozumění, přijetí, uchování

a přesvědčení. Pro úspěšnou persvazi je důležité realizovat každý krok (Gálik, 2012, s. 9–11; Výrost a Slaměník, 2008, s. 138–141).

Ústřední roli při změně postojů má i přesvědčení. Přesvědčení je vnímáno jako vztah mezi objektem a nějakou vlastností, dochází k úzkému spojení kognitivní a emotivní složky postoje, které je vyvoláno silným motivem, jehož obsahem jsou životně významné hodnoty. Existují dva způsoby změny. První je navodit situaci, ve které osoba sama vnímá, že se u objektu vyskytují jen jeho vlastnosti a ne jiné. Druhý umožňuje zprostředkovat informaci osobě z vnějšího zdroje, že daný objekt má také vlastnosti. Je důležité si uvědomit, že nepůsobíme na všechna přesvědčení, která jsou pro postoj důležitá, ale jen na některá z nich. Na otázku, kolik je třeba přesvědčení, aby proběhla změna postoje, vědci uvádí počet 5–9 přesvědčení vtahující se k postoji (Výrost a Slaměník, 2008, s. 141–142; Nakonečný, 2016, s. 505).

3.4 Předsudky a stereotypy

Tvoří důležitou část kolektivního vědomí a kolektivních představ o jiných národech, to mohlo být příčinou pro vypuknutí světových válek a holocaustu, jak uvádí Jan Kosek (2011). I přes tento „varující historický vývoj“ se však v běžném životě bez předsudků neobejdeme, prostřednictvím postojů vyjadřujeme sami sebe, postoj je součástí psychické struktury osobnosti a hranice mezi postoji a předsudky bývá nezřetelná (Kosek In Preissová Krejčí, 2014, s. 23).

Z pohledu interkulturní psychologie se jedná o základní pojmy, které odrážejí reálnou situaci v lidské společnosti. Objevují se zejména ve vztazích mezi etniky, národy, rasami a kulturami. Jedná se o relativně stabilní představy, názory a postoje, které zaujímají jedinci či skupiny osob k jiným skupinám či k sobě samým. Stereotypy a předsudky jsou charakteristické svým silným emocionálním nábojem, kdežto racionální obsah může být potlačen. U některých autorů se setkáváme s tvrzením, že právě ona objektivní částečná či úplná neznalost určitého předmětu či skupiny je vynahrazována předsudkem nebo stereotypem. Stereotypy a předsudky se proto objevují jako předmět zkoumání u mnohých psychologů a sociologů, jelikož sehrávají roli při soužití etnik a národů, zejména pak při jejich vzájemné percepci. Tyto fenomény jsou šířeny v mnoha formách prostřednictvím masové komunikace či ve školních učebnicích nebo slouží jako manipulace veřejného mínění politickými kruhy (Průcha, 2004, s. 67–68).

Nakonečný (1997) definuje stereotypy jako mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, které jsou vnímány skrze vytvořené šablony, které se netvoří přímou zkušeností subjektu, ale jsou převzaty a udržují se tradicí (In Průcha, 2004, s. 67). Definice od Gordona W. Allporta stereotyp upřesňuje, dle něj jde o „příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit naše chování a postoj vůči této kategorii“ (Allport, 2004, s. 215).

Předsudky se dle Vágnerové (2004) vytváří na afektivní bázi a pro svou iracionálnost bývají těžko ovlivnitelné a nepoddajné vůči rozumovým argumentům. Jak uvádí Průcha, proto selhávají programy multikulturní výchovy na školách. Předsudky jsou přejímány prostřednictvím sociálního učení a u jedinců vytváří pocit jistoty a bezpečí. Na lidské chování mají negativní vliv a vedou k různým diskriminačním projevům (Průcha, 2004, s. 69; Vágnerová, 2004, s. 295).

Každý odmítavý postoje má sklon projevit se někde nějakou akcí, čím intenzivnější pak postoj je, tím roste tendence, že vyústí v nepřátelský čin. Allport (2004, s. 46–47) vymezil pětistupňovou škálu nepřátelských akcí.

1. Osočování – jedná se o verbální projev předsudků, který také u většiny lidí tímto krokem končí.
2. Vyhybání se – je to reakce silnějšího předsudku na neoblíbenou skupinu lidí, stále se nejedná o přímé ohrožování.
3. Diskriminace – jedná se o aktivní způsob projevu předsudků, může mít různou podobu, osoba se snaží příslušníky určité skupiny vyloučit z některých druhů zaměstnání, z obytných čtvrtí, zbavit je politických práv, příležitostí ke vzdělání či zábavě, odeprít jim kostely, nemocnice nebo jiné sociální výhody. Segregace je pak institucionalizovanou formou diskriminace.
4. Fyzické napadení – jak se emoce stupňují, může dojít k násilným nebo polonásilným činům. Skupiny osob mohou být násilně ohrožovány či dokonce vypuzovány ze sousedství. Může docházet k znesvěcování náhrobků nebo k otevřeným násilným konfliktům mezi skupinami.
5. Vyhlazování – jedná se o nejvyšší stupeň násilného projevu předsudku. Jde o lynčování, pogromy, masakry a hitlerovské genocidní programy.

Nakonečný (1997) k této problematice dodává, že podle zahraničních odborníků je základním faktorem vzniku předsudků rodinná výchova, neboť do 3–4 let věku lidé neznají předsudky. Avšak předsudky se také spojují s osobní, náboženskou, politickou a jinou ideologií a mohou proto být vlastní také vysoce vzdělaným osobám (In Průcha, 2004, s. 69).

Postoji většinové populace se zabývá Robert K. Merton, ten rozlišil čtyři základní typy postojů a chování vůči menšinám:

1. Neochvějný liberální – vůči menšinám u jedince nevznikají žádné předsudky, odmítá se podílet na diskriminaci i přes osobní riziko.
2. Přizpůsobivý liberální – jedná se o osobu bez předsudků, která ovšem „půjde“ s většinovou populací, než aby na to doplácel.
3. Opatrný rasista – má předsudky vůči menšinám, ale z různých důvodů se snaží chovat rovnostářsky.
4. Aktivní rasista – pociťuje předsudky k jiným etnickým skupinám a skutečně je diskriminuje (Merton, 1949 In Giddens, 1999, s. 235).

4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

V teoretické části se zaměřujeme na tematické rámce, které souvisejí, ať už úzce nebo v širším pojetí, s tématem práce. Členění teoretické části se snaží zachovávat deduktivní postup od obecného ke konkrétnímu, proto začíná migrací, kde je vysvětleno, co migrace znamená, jaké má formy, druhy, je zde popsáno, na jakém základě se migrace rozlišuje, dále je představeno i členění migrantů jako nedělitelných článků migrace. V další podkapitole je rozpracována kultura a její celkový význam, nastíněné jsou zde i negativní jevy, které mohou při spojení více kultur vznikat. Třetí podkapitola se věnuje multikulturalismu, který se zabývá problematikou interkulturního soužití. Druhá kapitola se věnuje uprchlíkům. Definována je zde základní mezinárodní úprava a pozornost je zaměřena i na správní řízení o azylu a integraci azylantů. Dozvíme se však i něco z historie, a to zejména o době před vznikem Úmluvy. Pozornost je věnována i přístupu České republiky k uprchlictví. V poslední podkapitole je rozpracována základní charakteristika UNHCR, zacíleno je i na výčet činností. Poslední kapitola je věnována postojům, najdeme zde základní vymezení postojů, způsoby jejich utváření a funkcí. V podkapitole postoje z vývojového hlediska se zaměřujeme na období dospívání a s ním spojené změny. Rozpracována je i změna postojů a představeny jsou známé negativní postoje.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

5.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém je zaměřen na postoje žáků středních škol k lidem s uprchlickým statutem. Uprchlíci jsou v dnešní době velmi rozebíraným tématem, což zapříčiňuje zejména to, z jakých zemí přichází a v jakém množství. Právě ono množství pak vyvolává otázku, kdo poskytne těmto lidem útočiště. Podle zpráv z minulého roku, je možné se domnívat, že nějaké procento příchozích uprchlíků bude umístěno do Zlínského kraje, který má z minulých let s uprchlíky zkušenost, ale zejména proto, že se na přijetí uprchlíků chystají místní farnosti, které na výzvu papeže chtějí poskytnout potřebnou pomoc. Proto považujeme za vhodné zmapovat, jaké postoje studenti k uprchlíkům zaujímají.

Výzkumům s tematikou postojů k uprchlíkům se věnuje Centrum pro výzkum veřejného mínění, v rámci pravidelného šetření. Postoje k imigrantům pak zkoumala například Yana Leontiyeva a Hodnoty a postoje gymnazistů ve vztahu k odlišné etnicitě a kultuře zkoumala Andrea Preissová Krejčí.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka

- Jaké postoje zaujímají žáci středních škol k lidem s uprchlickým statutem?

Dílní výzkumné otázky

- Jak se žáci a jejich rodiče staví k přijímání uprchlíků?
- V jakém kontextu jsou žákům ve školách prezentovány informace o uprchlících?
- Z jakých zdrojů žáci získávají informace ohledně uprchlíků?
- Jaké vybrané faktory nejvíce ovlivňují postoje žáků k uprchlíkům?
- Jaké sympatie mají respondenti k vybraným národnostem?
- Jakou solidaritu projevují respondenti k uprchlíkům?

5.3 Výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem je Zjistit postoje žáků středních škol k lidem s uprchlickým statutem.

Od hlavního cíle byly odvozeny dílčí výzkumné cíle:

- Odhalit postoj žáků a jejich rodičů k otázce přijetí uprchlíků.
- Zjistit zda byli žáci v rámci vyučování seznámeni s problematikou uprchlíků.
- Zjistit zdroje, ze kterých žáci získávají informace o uprchlících.
- Zjistit vliv jednotlivých vybraných faktorů na utváření postojů respondentů k uprchlíkům, z jejich subjektivního hlediska.
- Zjistit sympatie žáků k vybraným národnostem.
- Zjistí míru solidarity u respondentů.

5.4 Výzkumný metoda

V rámci prováděného kvantitativního výzkumu byla využita metoda dotazníkového šetření, který se vyznačuje časovou nenáročností, získkem vysokého počtu respondentů a jejich anonymitou, ale také relativně rychlou analýzou dat (Chrásková, 2007, s. 163). Negativem je například nižší návratnost a omezená možnost odpovědí. Dotazník tvoří 23 položek, které nabízejí uzavřené, polouzavřené a otevřené typy otázek. Celkem bylo rozdáno 180 dotazníků, navrácených dotazníků bylo 162 a vyřazeno bylo 12, nesprávně vyplněných dotazníků. Analýza dat tak proběhla ze 150 dotazníků. Počet dotazníků byl ovlivněn možnostmi, které oslovené školy poskytly.

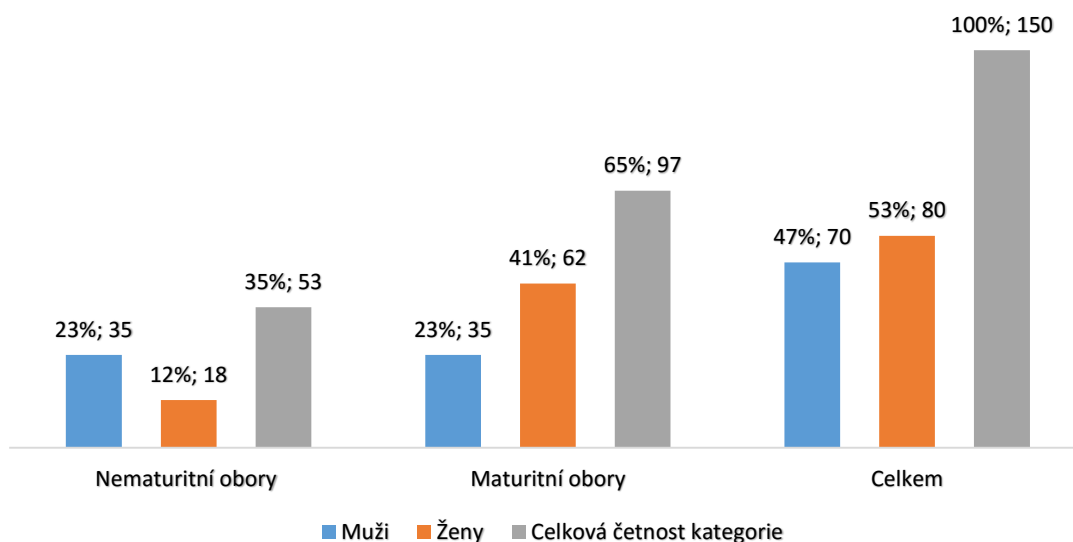
5.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vybrán na základě dostupnosti a tvoří jej žáci středních škol ze Zlínského okresu. Výběrový soubor pak tvoří v převážné většině žáci 3. a 4. ročníků. Zvolen byl typ středních škol s oborem zakončeným maturitou a s oborem zakončeným výučním listem. Šetření na oslovených gymnáziích nebylo umožněno.

6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

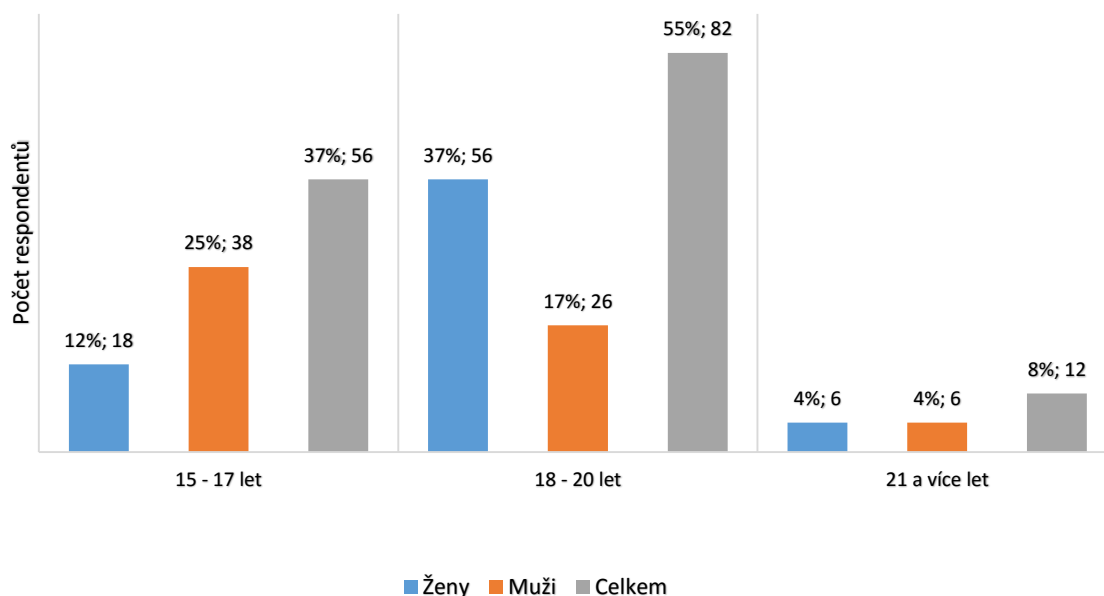
Tato část práce je věnována prezentaci výsledků, které budou znázorněny pomocí grafů.

Demografické položky

Graf 1 – Pohlaví a druh oboru, dle jeho zakončení

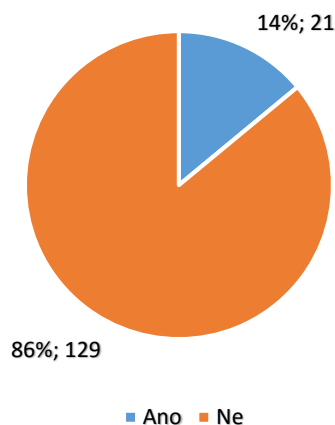
První tři otázky v dotazníku se zaměřují na identifikační údaje: pohlaví, věk a typ střední školy. Z našeho prvního grafu vyplývá, že dotazník byl rozdán 150 studentům a genderové zastoupení je 53% žen a 47% mužů. Maturitní obor studuje 65% respondentů a zastoupení nematuritního oboru je pak 35%. Z uvedeného grafu je také patrné, že u nematuritních oborů panuje vyšší zastoupení mužů, u maturitních je tomu naopak.

Graf 2 – Věkové složení respondentů

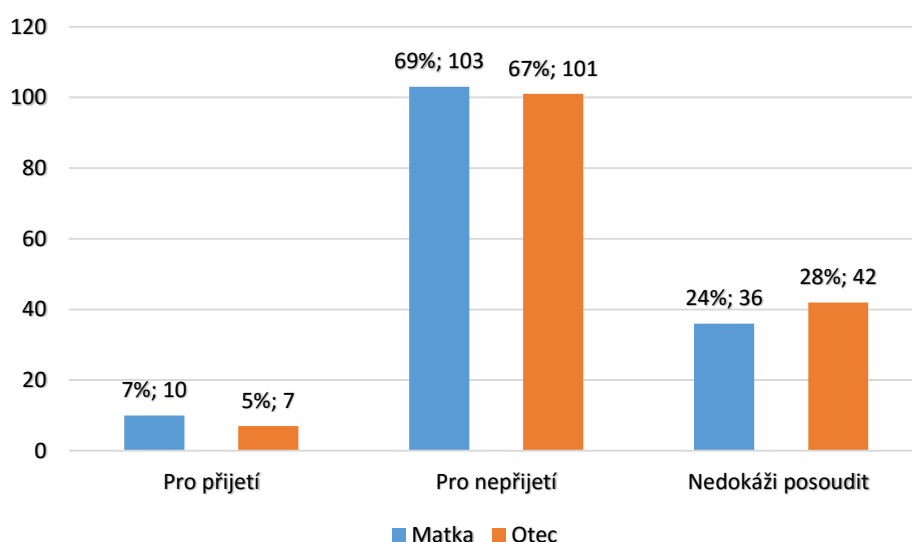
Další graf se zabývá věkovým složením respondentů. Ti byly rozděleni do třech kategorií, je patrné, že nejpočetnější je druhá kategorie, složená z věkového rozpětí od 18 do 20 let, kterou tvoří 55% respondentů. První kategorie, od 15 do 17 let, pak tvoří 37% dotazovaných a nejméně početná třetí kategorie, od 21 let, spadá 8% dotazovaných. Pro zajímavost pak uvádíme, že nejstarší osobou, která se dotazníkového šetření účastnila, byla žena ve věku 26 let.

Položky vztahující se na rodinu

Graf 3 – Je členem vaší rodiny osoba jiné než české národnosti?

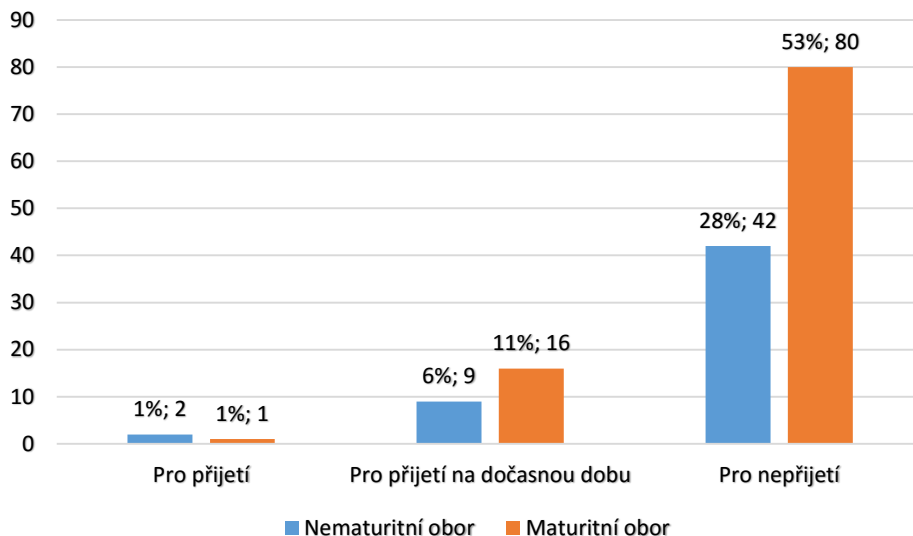
Otázka č. 4 zjišťuje, zda je členem rodiny osoba jiné národnosti. Tato otázka byla do dotazníku zařazena z předpokladu, na kterém měla být postavena hypotéza, že žáci, kteří mají v rodině člena jiné než české národnosti, budou mít pozitivnější postoj k přijímání uprchlíků. Při zaznamenávání absolutních četností, se však ukázalo, že takový předpoklad je milný a na postoj k přijímání nemá žádný vliv. Z následujícího grafu pak vyplývá, že 14% žáků odpovědělo na otázku kladně, tedy ano, a zbylých 86% záporně. Mezi nejčastěji zmiňované národnosti pak patřily: Slovenská, Německá, Americká (USA), Australská, Italská. Další jednotlivě uvedené národnosti byly: Holandská, Řecká, Irská, Vietnamská, Ruská a Španělská.

Graf 4 – Postoj rodičů žáka, k otázce přijímání uprchlíků

Otázka č. 5 mapuje postoje rodičů žáka, k otázce přijímání uprchlíků. Z následujícího grafu můžeme vyčíst, že drtivá většina rodičů (69% matek a 67% otců) je, dle odpovědí žáků, proti přijetí uprchlíků. Pro přijetí je pak pouze 7% matek a 5% otců. Žáci postoj rodičů nebyli schopni posoudit u 24% matek a u 28% otců.

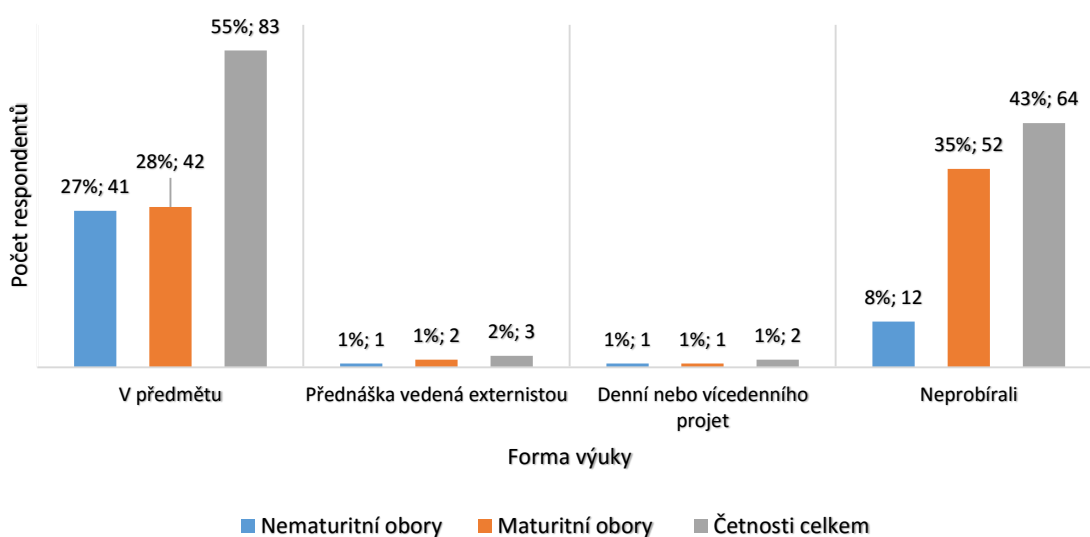
Položka vtahující se na postoj respondenta

Graf 5 – Postoj žáků k otázce přijímání uprchlíků

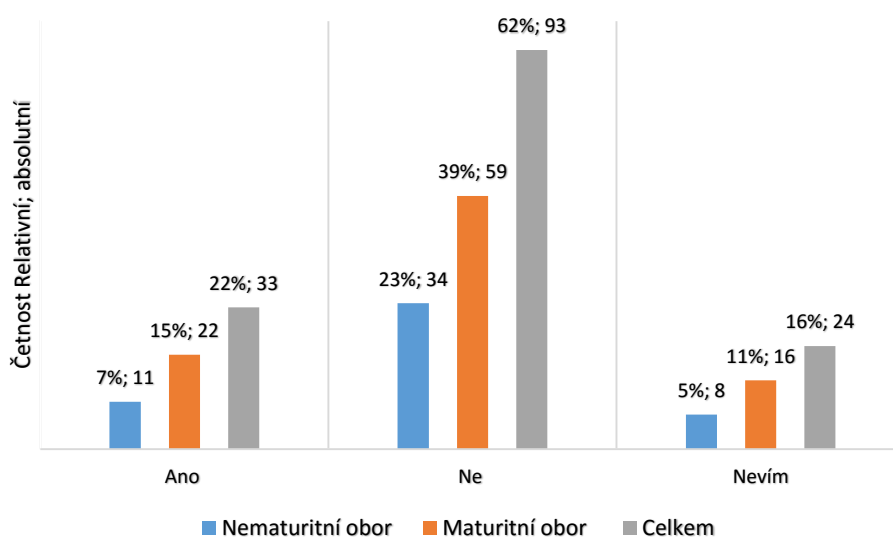
Otázka č. 6 se zaměřuje na postoj respondenta k otázce přijímání uprchlíků. Jak uvádí graf, drtivá většina je pro nepřijetí uprchlíků. Pro přijetí je pouze necelá 1/5 žáků.

Položky vtahující se na vzdělání žáků a zdroje informací

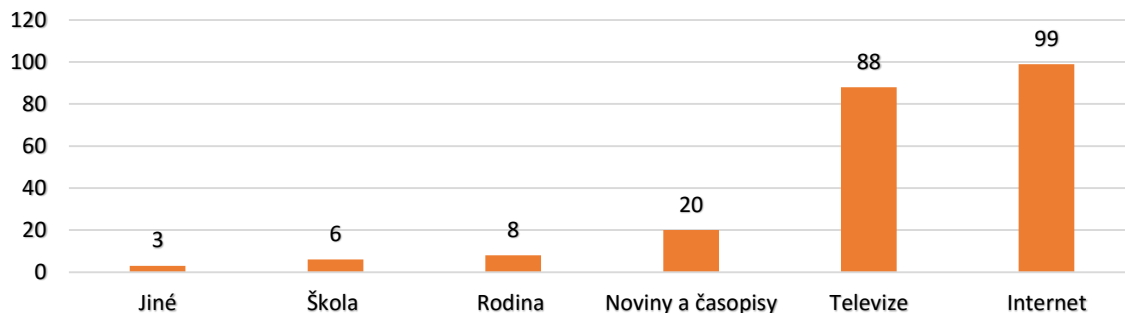
Graf 6 – Zařazení problematiky uprchlíků do výuky

Otázka č. 7. se snaží zjistit, zdali žáci ve škole problematiku uprchlíků probírali a jakou formou. Tato otázka poskytovala možnost zvolit více odpovědí, to však uskutečnili pouze dva žáci. Z následujícího grafu je pak patrné, že 55% žáků se s touto problematikou seznámilo v rámci vyučování a 43% žáků tuto problematiku ve škole vůbec neprobíralo. To může být vysvětleno tím, že žáci nebyli přítomni na hodině nebo učivu nevěnovali pozornost. Nejčastěji zvolené předměty, v rámci kterých měla výuka probíhat, byly Občanská nauka a Právo. Dále se v odpovědích vyskytovali předměty jako Ekonomie, Čeština, Technologie u těchto předmětů lze pak předpokládat, že se jednalo pouze o diskuzi.

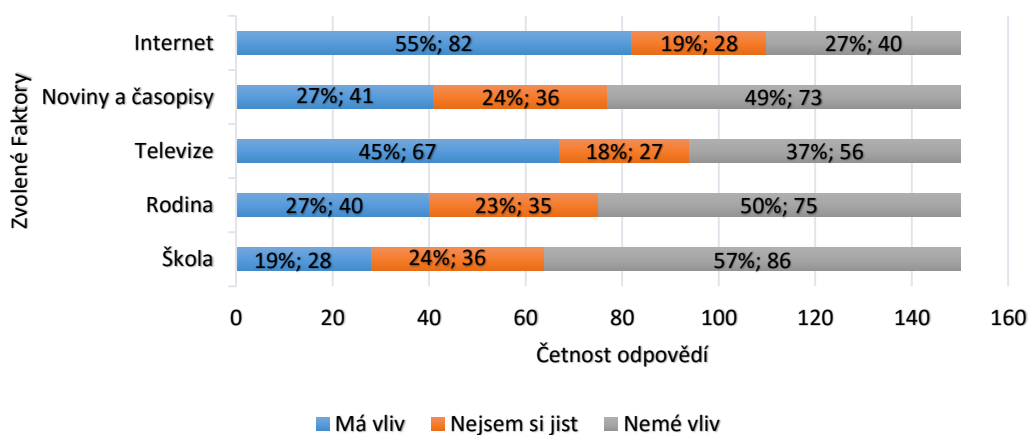
Graf 7 – Přeješ si do výuky zařadit více informací o uprchlících a jejich kulturách?

Otázka č. 8 zjišťuje, zda si žáci přejí do výuky zařadit více informací o uprchlících. Z grafu pak vychází, že 62% žáků si nepřeje zařadit více informací do výuky. To může být zapříčiněno i tím, že žáci vůči jistým národnostem mají silné předsudky a o celkové téma se nezajímají, neboť jsou rozhodnutí uprchlíky nepřijímat. Na možnost ano odpovědělo 22% a neví 16% žáků.

Graf 8 – Hlavní zdroje informací

Otázka č. 9 zjišťuje u žáků hlavní zdroje informací ohledně problematiky uprchlíků. Žáci u této otázky volili více možností. První příčku obsadil internet, druhou televize. Slabší počet, tedy 20 respondentů, pak zvolilo jako hlavní zdroj noviny a časopisy, 8 respondentů zvolilo rodinu a 6 respondentů zvolilo jako hlavní zdroj informací školu. Možnost jiné využili tři respondenti, jako odpovědi pak uvedli, že jejich zdrojem informací ohledně uprchlíků jsou kamarádi a rádio.

Graf 9 – Vybrané faktory a jejich vliv na utváření postoje žáků k uprchlíkům

V otázce č. 10 respondenti zaznamenávali vliv jednotlivých vybraných faktorů na jejich postoj k uprchlíkům. Jak lze vyčíst z následujícího grafu. Největší vliv na žáky má internet, tuto možnost zvolilo 55% dotázaných, následuje televize, která má vliv na 45% dotázaných. Dále následují noviny a časopisy, které mají shodných 27% s rodinou, co se vlivu na postoje k uprchlíkům u žáků týče. Na posledním místě je pak škola, která ovlivňuje 19% dotázaných. Velký vliv internetu není nic překvapivého, v dnešní době na

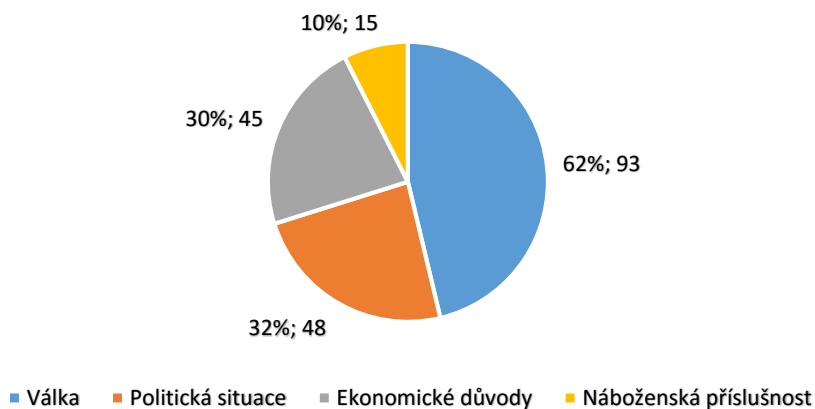
něm mladí lidé tráví spoustu volného času, otázkou však je kde konkrétně získávají informace, ohledně uprchlíků.

Položky vztahující se na vnímání médií

Otázka č. 11 do značné míry koresponduje s otázkou předchozí a následující, jelikož jsme zjistili, že největší vliv na respondentův postoj má televize a internet, za pomoci této otázky zjistíme, které konkrétní mediální zdroje respondenti považují za nepravdivé. Tato otázka dala prostor otevřené odpovědi. Uvedené informace, jsme kategorizovali a seřadili dle absolutní četnosti. Zjištěno bylo, že žáci nejvíce uváděli televizní stanice jako: Nova (50), Prima (15), ale i ČT1 (7) nebo ČT24 (2); v kategorii bulvárního tisku se jednalo o: Blesk (24), Aha (2) a Šíp (1); v kategorii sociálních sítí byl uveden pouze facebook.com (31); v kategorii internetového zpravodajství byly uváděny Novinky.cz (7), Idnes.cz (4), Prásk.cz (1), Super.cz (1); v kategorii jiné, žáci uvedli jako zdroje, které poskytují nepravdivé informace, Církev (1) a dobročinné organizace (1); byl zaznamenán taky počet respondentů, kteří tuto položku nevyplnili (23), nebo napsali nevím (17).

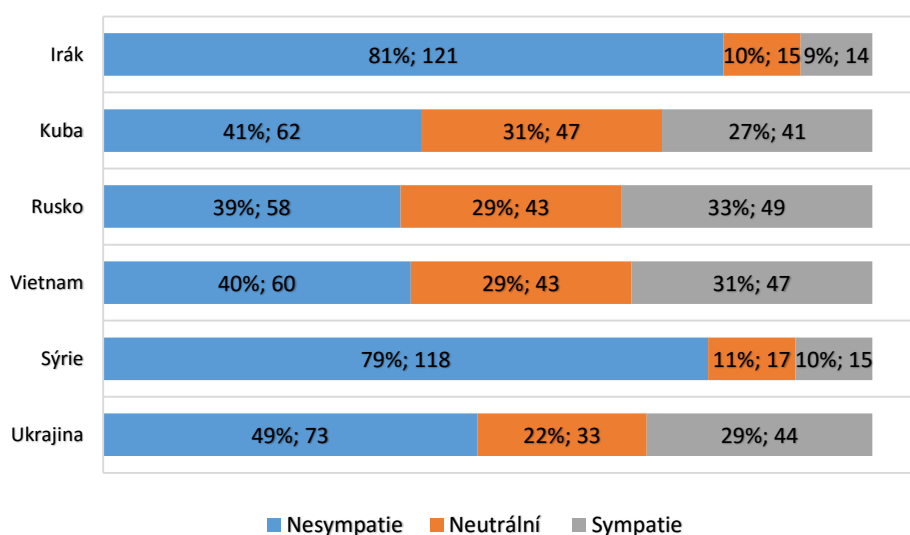
Otázka č. 12 se naopak zaměřila na zdroje, které žáci považují za pravdivé. Odpovědi byly opět kategorizována a seřazeny dle absolutních četností. Televizní stanice: ČT (20), Nova (16), Prima (8), CNN (1); Noviny: Právo (1), Mladá fronta (1), Aha (1); Sociální sítě: facebook.com (1); Internetové zpravodajství: Novinky.cz (25), Idnes.cz (8), Tn.cz (1), Parlamentní listy (1); Jiné: Střepiny, Rodiče, Antiilumináti.cz, Rozpad.cz, IVČRN, Úsvit národní koalice, Islamisté.cz, Svobodné noviny, Protiproudu; Nevím (14); Nevyplnil (18).

Položky zjišťující informovanost o uprchlíků a postoje k uprchlíkům

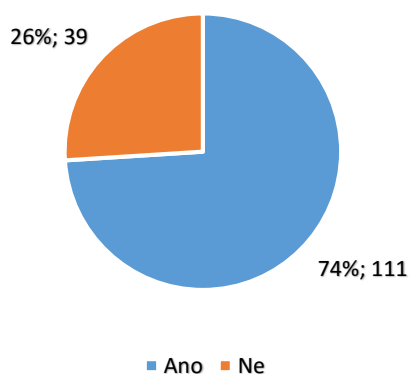
Graf 10 – Důvody kvůli kterým uprchlíci opouští svou vlast

Otázka č. 13 zjišťuje, zda jsou žáci, obeznámeni s důvody, které uprchlíky nutí opouštět své domovy. Žáci volili více odpovědí. 62% žáků, volilo možnost z důvodů války. Dále pak žáci jako důvod uprchlíků k opuštění své vlasti uváděli politickou situaci v 32% a hned potom následovaly ekonomické důvody, tento důvod volilo 30% žáků. Poslední položku, z náboženských důvodů, volilo 10% žáků.

Graf 11 – Sympatie a nesympatie k vybraným národnostem

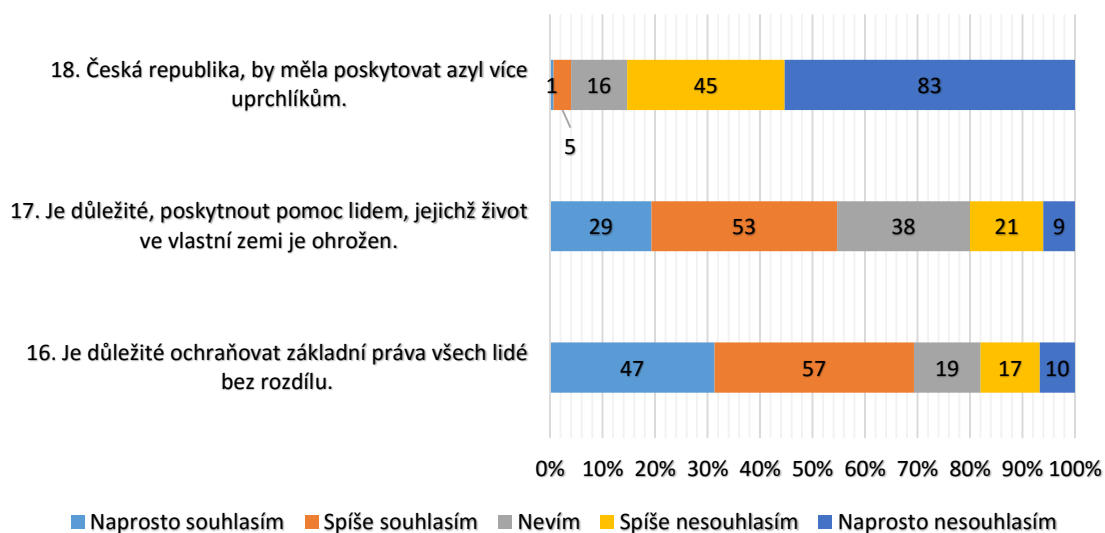
Otázka č. 14 zjišťovala sympatie studentů k vybraným národnostem. Jedná se o šest vybraných národností, které v roce 2015 nejčastěji žádaly o udělení azylu v České republice. Žákům byla poskytnuta škála od 1 do 5, kde 1 byla nejméně sympatičtí a 5 nejvíce sympatičtí. Tuto škálu jsme převedli do grafu, kde jsme zaznamenali sympatie, neutrální postoj a nesympatie. Jak vyplývá z grafu, nejvíce nesympatií sklidili Iráčané celkem od 81% žáků, těsně za nimi se umístili Syřané, k těm nesympatie projevilo 79% žáků. Jako třetí nesympatickou národnost žáci ve 49% označili Ukrajince, následovala národnost kubánská, která přišla nesympatická 41% žáků, Nejméně nesympatická přišla žákům národnost Ruská, kterou označilo 39% žáků. Nejvíce sympatická pak žákům přišla národnost Ruská, která dostala sympatie od 33% žáků.

Graf 12 – Hrozba ze strany příchozích uprchlíků

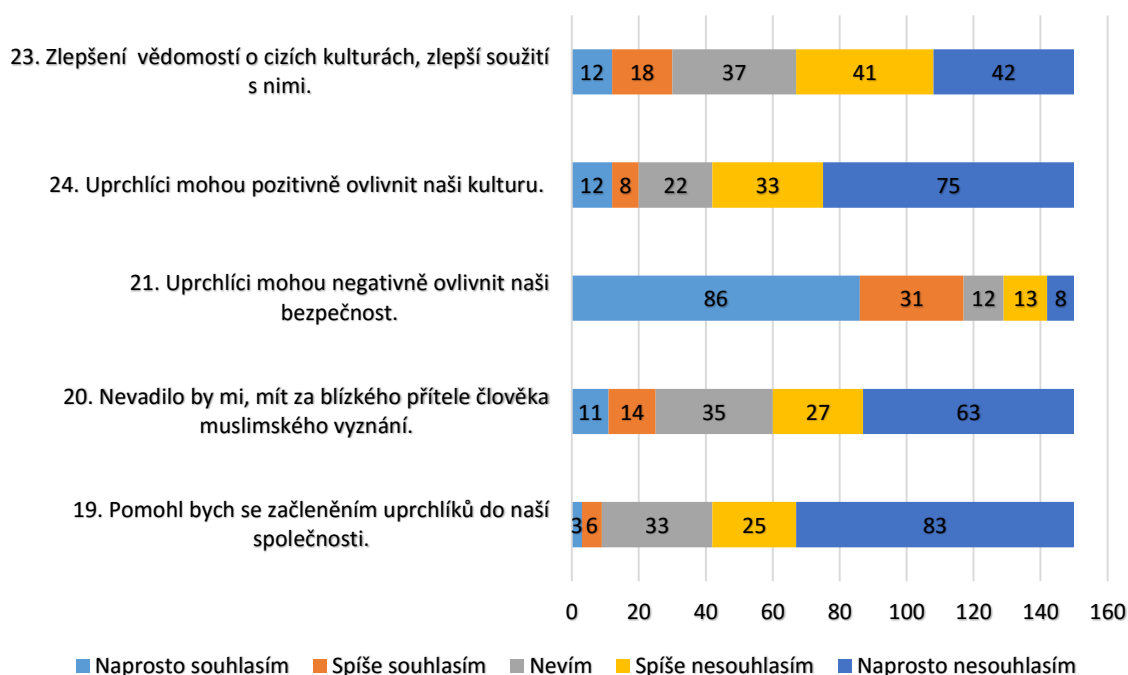
Otázka č. 15 zjišťovala, zda žáci považují některou z národností uvedených v otázce č. 14 za hrozbu. Ano zvolilo 74% žáků a ne zvolilo 26% žáků. Pokud žáci zvolili ano, byly vyzváni aby uvedli o které si to myslí a důvod proč si to myslí. Nejvíce uváděné národnosti byly: Syrská a Irácká, málo frekventovanější byla Ruská, Kubánská a Vietnamská. Důvody pak uváděli spíše ve vztahu s muslimskými národy, považují je za hrozbu kvůli: Jiné kultuře, která se jeví žákům jako nepřizpůsobivá a mohli by tak vznikat problémy s jejich začleňováním, za hrozbu je považují i kvůli častým atentátům a teroristickým útokům a terorismu celkově. Dále žáci uváděli jako důvod hrozby islámské náboženství, dle některých toto náboženství je fanatické a má jiné hodnoty. Dále uváděli, že v migrační vlně se mohou vyskytovat teroristé nebo že se nejedná o uprchlíky, kteří přichází za účelem záchrany života, ale naopak jdou do Evropy, aby ji ovládli, osídlili. V odpovědích se také

objevilo, že jde o zaostalé lidi. Na druhou stranu se však objevovaly výroky, že nelze posoudit, která národnost je špatná či dobrá.

Graf 13 – Položky 16, 17, 18

Z následujícího grafu se dozvíme, že 31% žáků je pro poskytování ochrany všem lidem bez rozdílu, dalších 38% žáků je také pro poskytování ochrany všem lidem, ale už má o tomto výroku mírné pochyby, jelikož zvolili druhou možnost škály, spíše souhlasím. Otázka, zdali je důležité poskytnout pomoc lidem, jejichž život je ve vlastní zemi ohrožen, se také setkala s kladným pojetím ve více jak polovině případech. Opět však 38% zvolilo odpověď, spíše souhlasím, což značí, že osoba má k tomuto výroku jisté výhrady. Na otázku zda má Česká republika poskytnout azyl více osobám už, však razantně odmítavě reagovalo 55% respondentů, naprostou kladnou odpověď byla zaznamenána pouze u 1% dotázaných. Těmito položkami u studentů shledáváme jistou míru solidarita, ta se však vytrácí, pokud se bude problematika vztahovat na naši zemi.

Graf 14 – Položky 19, 20, 21, 22, 23

U otázky týkající se pomoci se začleněním uprchlíků do naší společnosti se opět setkáváme s razantním nesouhlasným přístupem. Naprosto nesouhlasím, v této položce zvolilo 55% žáků a spíše nesouhlasím 17%. U položky, která se zaměřuje na emocionální složku postoje, však míra nesouhlasu klesla, naprosto nesouhlasím, zvolilo 42% žáků a spíše nesouhlasím 18% žáků. Možná je to tím, že je něco jiného posuzovat člověka individuálně a posuzovat ho v rámci skupiny. Na otázku zda uprchlíci mohou negativně ovlivnit naši bezpečnost, odpovědělo 57% žáků naprostým souhlasem, 21% pak zvolilo možnost, spíše nesouhlasím. Důvody proč, žáci mají takový postoj, můžeme najít v otázce č. 15. I další otázce je většina odpovědí negativních, žáci si nedokáží představit, že by naši kulturu uprchlíci mohli pozitivně obohatit v 50% naprostého nesouhlasu s výrokem a 22% s tímto výrokem spíše nesouhlasí. Poslední výrok cílí na získávání vědomostí o cizích kulturách, díky kterým pak bude lepší soužití s nimi. I u této položky se však nacházíme s většinovým nesouhlasem. Který je v poměru 28% žáků, naprosto nesouhlasím a 27% žáků, spíše nesouhlasím.

6.1 Interpretace dat

Data získané dotazníkovým šetřením přináší dosti negativní výsledky. Napříč částmi výzkumného šetření, se dozvídáme, že převládají spíše negativní postoje, někdy se projevují až extrémisticky.

Z výpovědí žáků je patrné, že většina rodičů je proti přijímání uprchlíků, a u žáků je to obdobné stanovisko, navíc žáci doplňují tento fakt i tím, že si nepřejí, aby česká republika přijímala více uprchlíků. Tento odmítavý postoj k přijímání se projevuje taky v hodnocení sympatií, které žáci projevují k uvedeným národnostním menšinám. Je také překvapivé, v jaké míře je většina antipatií projevována zejména k lidem, kteří jsou islámského vyznání nebo pocházejí ze země, kde je islám hlavním náboženstvím. Zarážející jsou i důvody, které žáci uvádí, při otázce zda některou z národností považují za hrozbu, výčet důvodů je mnohdy xenofobní, i extremistický až rasistický. Žáci jsou velmi ovlivněni obavou z oné cizí kultury a zejména pak obavou z islámského náboženství. Snahou u některých žáků není ani potřeba dalšího vzdělávání v této oblasti, které by jim mohlo pomoci danou situaci lépe pochopit a snad i přijmout. Jejich zdroje se omezují z větší části na internet a televizi, které je pak z velké části ovlivňují. Můžeme se také domnívat, že někteří žáci nerozeznávají rozdíl mezi pojmy uprchlík a ekonomický migrant, jak se můžeme přesvědčit u otázky č. 13. Co se týká otázky ochrany práva a poskytnutí pomoci, jsou žáci spíše pozitivně nakloněni, čili zastávají postoj, že práva všech lidí je nutné ochraňovat a zároveň i poskytovat pomoc lidem, jimž hrozí životní újma. Ale při samotném aktu pomoci, který by měli sami žáci učinit, už jsou názory opět odmítavé. Žáci také nesdílejí myšlenku, že by se naše kultury mohly vzájemně obohatit, tedy že kultura uprchlíků může obohatit tu naši. Nakonec i přesto, že většina žáků vyjadřuje negativní postoj, k lidem s uprchlickým statutem našli se v rámci výzkumu i jedinci, kteří nezaujímalí stoprocentně pozitivní postoj, ale jejich smýšlení vykazovalo spíše pozitivní postoj.

DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Výsledky výzkumu jsou zarážející v tom, jaká negace se v postojích žáků projevuje a je třeba na ni patřičným způsobem reagovat, navíc se nejedná o téma, které by v brzké době zaniklo, dokonce se dá předpokládat, na základě aktuálního dění, že bude stále více diskutabilní. Je třeba tedy připravovat žáky na život ve společnosti a ve světě, který nebude stále tak homogenní. Proto se musíme snažit, skrze veškeré možné způsoby zbořit clonu, přes kterou jsou žákům podávány informace, s kterými neumí pracovat nebo které jsou natolik skreslené, že si na jejich základě nemůžou utvořit nějaký nezaujatý obraz. Je tedy důležité apelovat na poskytování úplných a pravdivých informací žákům a to zejména v celém kontextu. Jak poukazuje výzkum, žákům chybí vhodné vzdělání v této oblasti, vzhledem k možnostem, které existují.

Doporučení pro školy a pedagogy.

Jedním z možných řešení je zavedení Multikulturní výchovy mezi průřezová témata u maturitních oborů. Multikulturní výchova svým obsahem rozvíjí sociální, personální a občanské kompetence žáků a tím tak, mimo jiné, podporuje aspekty pozitivního interkulturního soužití. Další možností školy jak poskytnout kvalitní edukaci žákům, je účast na vzdělávacím programu Varianty, který zastrešuje organizace Člověk v tísni. Ten poskytuje odbornou přípravu pro pedagogy, pomoc školám, ale také různé množství projektů týkajících se interkulturního vzdělávání. Samotný pedagog pak pro doplnění vzdělání o uprchlících u žáků, může využít výukové moduly, které vytvořilo UNHCR a které je možné zařadit do výuky ve více předmětech. Tyto moduly jsou volně dostupné na stránkách tohoto úřadu, a jsou podrobně vypracované pro jejich snazší aplikaci. Pokud však žáky neosloví toto institucionální vzdělání. Je třeba hledat další způsoby jak žáky oslovit. Jednou z možných variant mohou být tzv. Peer programy, tedy preventivní programy, které zapojují předem vyškolené dobrovolníky, kteří svými postoji mohou pozitivně působit na své vrstevníky, což může vést k potlačení rizikového chování.

Pokud se však odchýlíme od vzdělávací oblasti a budeme hledat další způsoby jak redukovat množství negativních postojů, objevíme například v mediální oblasti kampaň UNHCR s názvem „Sami jsme byli uprchlíci“, která přináší rozdílný pohled na uprchlictví, v tom, že Čechům představuje příběhy jejich krajanů, kteří byly sami nuceni vycestovat do zahraničí.

ZÁVĚR

Bakalářská práce splnila vytyčené cíle z úvodu. Přinesla popis problematiky migrace, její teoretické vymezení, základní dělení, vymezila její účastníky a v druhé kapitole se specifikovala na jednu kategorii migrantů, a to na uprchlíky. Po migraci jsme si vymezili kulturu, její základní definice, seznámili jsme se s jejími znaky a nositeli, vymezili jsme si národ, etnikum a zaměřili jsme se na kulturní konflikt. Po kultuře jsme se seznámili s pojmem multikulturalismus, jehož přístupy jsme si představili v praxi, jak byly aplikovány v jednotlivých zemích. V druhé kapitole byla pozornost věnována již zmíněným uprchlíkům. Uvedli jsme si vznik statusu uprchlík i jeho historii před tím než tento status oficiálně vznikl. Zmínili jsme také historické přístupy České republiky k uprchlíkům a představili si zvláště vnitrostátní základní právní úpravu dneška k uprchlictví. Pozornosti neunikl ani průběh správního řízení v České republice o udělení azylu a pozornost byla věnována i patronovi uprchlíků, kterým je UNHCR. V kapitole třetí se zabýváme postoji i z toho důvodu, že jsou zájmem našeho výzkumu. Obecně jsme je formulovali a zaměřili jsme se také na změny v období adolescence, které jsou spojené se změnou postojů. Nakonec jsme se v teoretické části zaměřili na negativní postoje.

Praktická část se věnovala samotnému zkoumání postojů. Tématem pro výzkum se staly postoje studentů středních škol k lidem s uprchlickým statutem. Byl vytvořen dotazník, který byl rozdán na školách, které dotazníkové šetření umožnily. Dotazník poskytoval otázky, které respondentovi umožňovali vyjádřit se k otázce přijímání uprchlíků a k otázce vzdělání ohledně uprchlíků. Dále jsme zjišťovali jistou solidaritu, kterou respondent disponuje. Zaměřili jsme se také na to, co respondenta ovlivňuje a jaké zdroje užívá při získávání informací. Z výsledků výzkumu pak můžeme usuzovat postoje, které studenti k této kategorii migrantů mají, a můžeme si tak lépe uvědomit, čemu věnovat pozornost, aby bylo dosaženo zlepšení postojů a celkově lepšího interkulturního soužití.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ALLPORT, Gordon Willard, 2004. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor. Obzor. ISBN 80-7260-125-3.
2. BARŠA, Pavel, 2003. Politická teorie multikulturalismu. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Politologická řada. ISBN 80-7325-020-9.
3. ČESKO, 1993. Sdělení č. 208 ze dne 28. 7. 1951, o Úmluvě o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícím se právního postavení uprchlíků. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 52. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonDownload.jsp?idBiblio=41091&fulltext=~C3~BAmluva~20o~20pr~C3~A1vn~C3~ADm~20postaven~C3~AD~20uprchl~C3~ADk&rpp=15#local-content>
4. ČESKO, 1999a. Zákon č. 326 ze dne 30. 11. 1999, o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 106. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonDownload.jsp?idBiblio=48225&nr=326~2F1999&rpp=15#local-content>
5. ČESKO, 1999b. Zákon č. 325 ze dne 11. 11. 1999, o azylu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 106. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonDownload.jsp?idBiblio=48224&nr=325~2F1999&rpp=15#local-content>
6. DANICS, Štefan a KAMÍN, Tomáš, 2005. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-204-8.
7. DRBOHLAV, Dušan, 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studie. ISBN 978-80-7419-039-1.
8. DRBOHLAV, Dušan a UHEREK, Zdeněk, 2007. Reflexe migračních teorií. Geografie. In *Sborník České geografické společnosti*. roč. 112, 2, s. 125–141. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/ksgrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>

9. EUROSTAT, 2016. *Asylum and managed migration*. [online]. EUROSTAT ©2016 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/statistics-illustrated>
10. FILIPOVÁ, Jana, 2008. *Azylové právo v ČR* [online]. Brno [cit. 2016-03-20]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Jana Jurníková Dostupné z: http://is.muni.cz/th/102839/pravf_m/.
11. GÁLÍK, Stanislav, 2012. *Psychologie přesvědčování*. 1. vyd. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-24.
12. GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
MAŘÍKOVÁ, Hana, 1996. *Velký sociologický slovník: A-O*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 8071843113.
13. CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
14. JASTRAM, Kate a ACHIRON, Marilyn, 2001. *Ochrana uprchlíků: Průvodce mezinárodním uprchlickým právem* [online]. Geneva: Medziparlamentná únia.[cit 2016-03-21]. 148 s. Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/_assets/files/content/resources/pdf_cz/unhcr_handbook_recommendations_and_guidelines/handbook_ipu.pdf
15. LEONTIYEVA, Yana a VÁVRA, Martin, 2009. *Postoje k imigrantům*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. ISBN 978-80-7330-173-6. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/201007/contents/nkc20102113798_1.pdf
16. MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.
17. MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.
18. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, © 2016. *Integrace azylantů*. [online]. [cit. 2016-0415]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

19. MOREE, Dana a kol., 2008. *Než začneme s multikulturní výchovou: Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Vyd. 1. Praha: Člověk v tísni, o. p. s. ISBN 978-80-86961-61-3.
20. NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1680-5.
21. NAKONEČNÝ, Milan, 2015. *Obecná psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton. ISBN 978-80-7387-929-7.
22. ODBOR AZYLOVÉ A MIGRAČNÍ POLITIKY, 2014. *Migrační a azylová politika České republiky*. [online]. 22. 8. 2014 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>
23. ODBOR AZYLOVÉ A MIGRAČNÍ POLITIKY, 2015. *Průběh správního řízení o udělení mezinárodní ochrany*. [online]. 29. ledna 2015 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/azyl-prubeh-spravniho-rizeni-o-udeleni-mezinarodni-ochrany.aspx>
24. PALÁT, Milan, 2014. *Determinanty vzniku migrace a statistiky cizinců v Evropské unii*. Vyd. 1. Ostrava: KeyPublishing. Monografie. ISBN 978-80-7418-228-0.
25. POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY, © 2015. *Nelegální migrace v ČR od ledna do září 2015*. [online]. 16. 10. 2015 [cit. 2016-04-10] Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-v-cr-od-ledna-do-zari-2015.aspx>
26. PREISSOVÁ, Andrea, 2014. *Multikulturalismus – ztracené paradigma?*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4134-4.
27. PREISSOVÁ, Andrea a Irena ŠVACHOVÁ, 2013. *Protipředsudkové vzdělávání v kontextu multikulturalismu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Sborník. ISBN 978-80-244-3413-1.
28. PRŮCHA, Jan, 2004. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 8071788856.
29. PRŮCHA, Jan, 2010. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-3069-1.

30. SARTORI, Giovanni, 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán. Bod. ISBN 80-7363-022-2.
31. SCHEU, Harald Christian a ASLAN, Ednan, 2011. *Migrace a kulturní konflikty*. Vyd. 1. Praha: Auditorium. ISBN 978-80-87284-07-0.
32. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, 2008. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-182-2.
33. UNHCR, 2009. Ochrana uprchlíků a role UNHCR. [online] UNHCR ©2106 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/o-nas/ochrana-uprchliku-a-unhcr.html>
34. UNHCR, © 2016. *Smluvní státy Úmluvy nebo Protokolu*. [online]. [cit. 2016-03-10] Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladni-informace/umluvy/umluva-o-uprchlicich/smluvni-staty-umluvy-z-roku-1951-a-protokolu-z-roku-1967.html>
35. UNHCR, © 2016. *Přehled základních čísel*. [online]. [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/o-nas/prehled-zakladnich-cisel.html>
36. VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum. ISBN 80-246-0841-3.
37. VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.
38. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

WASP White Anglo-Saxon Protestant

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees

OSN Organizace spojených národů

ČSR Československá republika

MV ČR Ministerstvo vnitra České republiky

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Pohlaví a druh oboru, dle jeho zakončení.....	43
Graf 2 – Věkové složení respondentů.....	44
Graf 3 – Je členem vaší rodiny osoba jiné než české národnosti?	44
Graf 4 – Postoj rodičů žáka, k otázce přijímání uprchlíků	45
Graf 5 – Postoj žáků k otázce přijímání uprchlíků	46
Graf 6 – Zařazení problematiky uprchlíků do výuky	46
Graf 7 – Přeješ si do výuky zařadit více informací o uprchlících a jejich kulturách?	47
Graf 8 – Hlavní zdroje informací.....	48
Graf 9 – Vybrané faktory a jejich vliv na utváření postoje žáků k uprchlíkům.....	48
Graf 10 – Důvody kvůli kterým uprchlíci opouští svou vlast.....	50
Graf 11 – Sympatie a nesympatie k vybraným národnostem.....	50
Graf 12 – Hrozba ze strany příchozích uprchlíků	51
Graf 13 – Položky 16, 17, 18	52
Graf 14 – Položky 19, 20, 21, 22, 23	53

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážení studenti,

jmenuji se Lukáš Zlámal, jsem studentem oboru Sociální pedagogika a tímto se na Vás obracím s prosbou o vyplnění dotazníku, k mé bakalářské práci. Téma práce je „Postoje studentů středních škol k lidem s uprchlickým statusem“. Dotazník je zcela anonymní a zabere pár minut. Výsledky dotazníku budou zpracovány a publikovány v empirické části, mé bakalářské práce.

Děkuji za Váš čas a odhodlání vyplňovat dotazník co nejpravdivěji.

Zvolenou odpověď zakroužkujte

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věk: ____

3. Studuji:

- a) Gymnázium
- b) Střední škola – obor zakončen maturitní zkouškou
- c) Střední škola – obor zakončen výučním listem

4. Je členem Vaší rodiny osoba jiné než české národnosti?

(Pokud ano, uveďte prosím jeho/její národnost)

- a) Ano
- b) Ne
- c) Národnost:

5. Jak se staví tví rodiče k uprchlíkům?

Matka

- a) Měli bychom je přijmout a nechat je usadit se zde
- b) Měli bychom je přijmout do doby, než se budou moci vrátit do země svého původu
- c) Neměli bychom přijímat uprchlíky
- d) Nedokáží posoudit

Otec

- a) Měli bychom je přijmout a nechat je usadit se zde
- b) Měli bychom je přijmout do doby, než se budou moci vrátit do země svého původu
- c) Neměli bychom přijímat uprchlíky
- d) Nedokáží posoudit

6. Jak se stavíš k uprchlíkům ty?
- Měli bychom je přijmout a nechat je usadit se zde
 - Měli bychom je přijmout do doby, než se budou moci vrátit do země svého původu
 - Neměli bychom přijímat uprchlíky
7. Ve škole jste problematiku uprchlíku probírali v rámci:
- Možnost zvolit i více odpovědí.
- Předmětu
 - Uveď předmět:
 - Přednášky vedené externistou
 - Denního nebo vícedenního projektu
 - Neprobírali
8. Přál by sis do výuky zařadit více informací o uprchlících a jejich kulturách?
- Ano
 - Ne
 - Nevím
9. Jaký je tvůj hlavní zdroj informací ohledně problematiky uprchlíků?
- Škola
 - Rodina
 - Televize
 - Noviny a časopisy
 - Internet
 - Jiné:
10. Jaký vliv na utváření tvého postoje k uprchlíkům dle tebe mají.
- (U každé možnosti zakroužkuj míru vlivu, **1** znamená **největší** vliv a **5** znamená **nejmenší** vliv)
Škola	1	2	3	4	5
Rodina	1	2	3	4	5
Televize	1	2	3	4	5
Noviny a časopisy	1	2	3	4	5
Internet	1	2	3	4	5
11. Uveď konkrétní mediální zdroje, které dle tebe podávají **nepravdivé** informace o uprchlících.
- (např. název novin, název televizních stanic, webové stránky, sociální sítě, aj.)
-
12. Uveď konkrétní mediální zdroje, které dle tebe podávají **pravdivé** informace o uprchlících.
- (např. název novin, název televizních stanic, webové stránky, sociální sítě, aj.)
-

13. Z jakého důvodu si myslíš, že většina uprchlíků opouští svou vlast, v poslední době?

- a) Politická situace v zemi
- b) Válka
- c) Ekonomické důvody
- d) Náboženská příslušnost

14. Vyjádři míru své sympatie k následujícím uprchlíků, dle státní příslušnosti.

(1 – **nejméně** sympatičtí, 5 – **nejvíce** sympatičtí)

Ukrajina	1	2	3	4	5
Sýrie	1	2	3	4	5
Vietnam	1	2	3	4	5
Rusko	1	2	3	4	5
Kuba	1	2	3	4	5
Irák	1	2	3	4	5

15. Je dle tebe oprávněné, považovat některou z výše uvedených národností za hrozbu?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud jsi uvedl ano, uveď, o kterou se jedná a důvod, proč si to myslíš.

.....

Zde jsou výroky, u kterých zakroužkuj jednu číselnou možnost, která nejvíce vystihuje tvůj postoj.

- 1- Naprosto **souhlasím**
- 2- Spíše souhlasím
- 3- Nevím
- 4- Spíše nesouhlasím
- 5- Naprosto **nesouhlasím**

16. Je důležité ochraňovat základní práva všech lidí bez rozdílu.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

17. Je důležité, poskytnou pomoc lidem, jejichž život ve vlastní zemi je ohrožen.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

18. Česká republika by měla poskytovat azyl více uprchlíkům.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

19. Pomohl bych se začleněním uprchlíků do naší společnosti.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

20. Nevadilo by mi, mít za blízkého přítele člověka muslimského vyznání.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

21. Uprchlíci mohou negativně ovlivnit naši bezpečnost.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

22. Uprchlíci mohou pozitivně ovlivnit naši kulturu.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

23. Zlepšení vědomostí o cizích kulturách, lepší soužití s nimi.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Ještě jednou děkuji za tvůj čas a ochotu při vyplňování dotazníku.